

**Eszterházy Károly Katolikus Egyetem
Bölcsészettudományi és Művészeti Kar
Történelemtudományi Intézet**

**GYÖMÖREY ZITA FIATALKORA KÉT
VILÁG HATÁRÁN (1938-1950)**

Konzulens:
Dr. Bartók Béla
egyetemi docens

Készítette:
Lékó Eszter
Történelem Ma I. évfolyamos
hallgató

Eger, 2025 január

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	3
Források, fontosabb szakirodalmak bemutatása	4
1. Gyömörey Zita felmenői	6
1.1. Almásy Georgina és családja	6
1.2. Gyömörey Antal és családja	7
2. Gyömörey Zita gyermekora (1923-1938)	9
2.1. Zita tanulmányai 1929-1938 között.....	10
3. Visszatérés Magyarországra 1938-ban.....	11
3.1. Hazatérés és barátság Demeter Istvánnal.....	11
3.2. Miért Mezőkeresztes?	13
4. Zita a háború éveiben	16
4.1. Zita tanulmányai Magyarországon	16
4.1.1. Egyetemi évek	19
4.2. Ellenállók a háborúban	22
4.2.1 Háború utáni igazoló eljárás	23
4.3. Egy levél tanúsága	24
4.3.1 A komáromi Csillagerőd.....	25
4.3.2 Zita szüleinek tevékenysége a 2. világháború alatt	25
4.3.3 A család további kapcsolatai.....	27
5. A háború utáni évek.....	29
5.1. Lakhelyek.....	29
5.2. Zita a „felszabadulás” után	31
5.3. Magyarország elhagyása	35
5.4. Kitekintő	36
Összefoglalás	40
Irodalomjegyzék	42
Képi források	45

BEVEZETÉS

Kutatásom már 2022 nyarán elkezdődött, de csak 2023 januárjára lett teljesen világos az, hogy valójában mivel is szeretnék foglalkozni. Eredetileg a Don-kanyarban történt tragédiát szerettem volna vizsgálni a magyar - azon belül is az egri - sajtó tükrében. Konzulensem tanácsát megfogadva – maradva Magyarországon és a 2. világháborúnál – új szempontok után néztem. Ekkor a háború időszakában szolgáló tábori lelkészek élete és munkássága keltette fel az érdeklődésemet, közülük is leginkább egy Demeter István nevezetű római katolikus pap, akinek fennmaradt a tábori lelkészi hadinaplója. Ez a szöveg és önéletírása azonban feldolgozva, lábjegyzetekkel ellátva nyomtatásban megjelent a sárospataki Katolikus Egyházi Gyűjtemény gondozásában. A téma már kutatottnak tűnt, a napló kéziratát pedig nem vizsgálhattam, hiszen sérülékenysége miatt nem szívesen adják ki kutatóknak.

Demeter István tábori lelkészi naplóját és önéletírását olvasva találkoztam először a Gyömörey illetve az Almásy család nevével. A Gyömörey családtól érkezett levelekből 137 maradt fent, melyeket jelenleg a sárospataki Római Katolikus Egyházi Gyűjtemény őriz. Az írások említést tesznek arról, hogy Demeter bátran megoszthatta a hívő katolikus és Hitler-ellenes családdal azokat a borzalmakat, amiket látott és hallott a második világháború alatt. Gyakorlatilag a Demeterről szóló könyvek és a meglévő levelek feldolgozása közben alakult ki bennem, hogy a Gyömörey és az Almásy családdal szeretnék foglalkozni. Különösen Gyömörey Zita levelei keltették fel érdeklődésemet, mert azokat olvasva egy olyan lányt képzeltem el, akinek tevékenysége, illetve fiatalkora egyáltalán nem volt jelentéktelen. Leginkább az motivált, hogy Zita a vizsgált időszakban hasonló korú volt, mint én. Az, hogy egy fiatal lánynak az élettörténetén keresztül betekintést nyerhetek a „történelemkönyvekben” leírt tartalom mögé, még inkább kíváncsivá tett.

Kutatásom kezdetén számos kérdés merült fel bennem a családdal és magával Zitával kapcsolatban. Milyen ismeretségi körrel rendelkezett Zita? Szüleinek a gondolkodásmódja mennyire meghatározó az életében? Milyen személyek hatására lett az ellenállási mozgalom tagja? Milyen kapcsolat alakult Zita és Demeter István között? Milyen települések, helyszínek voltak a legmeghatározóbbak Zita életében? Hogyan változott a személyisége Zitának az évek során (a levelek alapján)? Egyáltalán változott-e? Munkám során ezekre a kérdésekre kerestem a választ.

Források, fontosabb szakirodalmak bemutatása

A teljesség igénye nélkül néhány elengedhetetlen forrást szeretnék megemlíteni. Kutatásom alapját a Demeter-hagyatékban található levelek képezik. Összesen 137 levél áll rendelkezésemre, melyek a Gyömöre családától maradtak fenn. A levelek jelentős része Zitától származik, de található benne Gyömöre Antaltól és feleségétől is írás. Magyar és német nyelvű szövegeket találtam, szerencsére a fontosabb levelek közül is a legtöbb – melyek kutatásomhoz szükséges információt közölnek - láthatóak és olvashatóak. Sajnos vannak olyanok, melyek nagyon nehezen vagy egyáltalán nem tudtam feldolgozni a megkopott szöveg miatt. Jelenleg szkennelt formában is hozzá férék a levelekhez. Az alapot tehát ezek az írások adják, de elengedhetetlen, hogy megemlítssem Demeter István önéletírását és tábori lelkészi naplóját. Ezeket a könyveket 2014, illetve 2016-ban adta ki a sárospataki Egyházi Gyűjtemény. Nagyon fontos elsődleges forrásom a budapesti Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában található „Király Béla és társai” című dossziék. Ezek az iratok 1951-ben keletkeztek Király Béla vezérőrnagy és hozzá kapcsolható személyek kihallgatása során. Király Kőszeg véderőparancsnoka volt és a Vörös hadsereg közeledtével megadta magát nekik. 1946-ban már a Néphadseregben teljesített szolgálatot. Az '50-es évek elején kémkedés vádjával tartóztatták le. A dossziékban többször is említik Gyömöre Zitát és néhol családját is. Dolgozatomban-időrendi sorrendben haladva-még bővebben is kifejtem, hogy ez a forrás milyen adatokat közöl Zita 1945-46-os éveire vonatkozóan. Miskolcon a Vármegyei Levéltárban, Sopronban pedig a Központi Egyetemi Levéltárban végeztem kutatást.

Az egyik legfontosabb szakirodalom Sántha István és Somfai-Kara Dávid Levelek és fényképen Ázsia szívéből c. könyve, mely Almásy György Ázsia kutató életével és tanulmányi útjaival foglalkozik. Az utazások alkalmával leveleket küldött feleségének Pittoni Ilonának melyeket több évtized múlva unokája, Gyömöre Zita megtalált és németről magyar nyelvre fordította. A szerzők a „Zita nénivel” való találkozások leírásának külön fejezetet szenteltek, melyben szó esik az életéről is, igaz nem olyan mélységekig, mint amit én a levelekből megtudtam. Mindenképpen hasznos forrás ez a könyv, hiszen Zita időskori megnyilatkozásait, családjáról alkotott véleményét tudhatom meg belőle. A későbbiekben amikor az idősebb Zitáról írok vagy ebből a könyvből idézek a „Zita néni” kifejezést használom majd én is.

Céлом, hogy Gyömöre Zita életével még tágabb képet kapjak a történelmünk 1930-as, 1940-es éveiről. Elsődleges feladatként azt tűztem ki magam elé, hogy felkutassam a

legtöbb magyarországi forrást, amely Zitával kapcsolatos. Szerettem volna eljutni azokra a helyekre is, amelyek fiatal nő életében meghatározóak voltak.

Kutatásommal szeretnék hozzájárulni ahhoz, hogy még közelebb hozzam a történelmet elsősorban középiskolai tanulókhoz, akik idő hiányában keveset tudhatnak a háború főbb eseményei mögött meghúzódó személyes történetekről. Munkámmal a nőtörténeti kutatásokat is szeretném népszerűsíteni. Szeretnék kiindulópontot adni a leendő kutatóknak ahhoz, hogy érdemes a régi megszokott témákon, ismert nők történetén kívül, olyan hölgyek életére is figyelmet szentelni, akiknek a tevékenysége első ránézésre jelentéktelennek tűnik, de kétségkívül a történelem ugyan olyan fontos szemtanúi.

Zita fiatalkorának több, mint 10 évét időrendi sorrendben szeretném az olvasó elé tárni. Életének főbb eseményin kívül fontosnak tartom családi háttér bemutatását is, így ezeket külön fejezetben írom le. Dolgozatomba a legnagyobb hangsúlyt az 1938 és 1950 közötti időszak kapja, de mindenképpen kitekintek az 1938 előtti és 1950 utáni időszakra is. Jelen dolgozatom egy sikeresen megvédett BA szakdolgozatnak a törzsszövegét tartalmazza. A kutatás során számos könyvet forgattam a történeti háttér megismerése érdekében, az ezekről szóló részeket azonban csak részben, vagy egyáltalán nem tudom közölni a megadott terjedelmi határok miatt. Így nem került bele a Horthy-korszak jellemzése, a nemesi nevelés és oktatás, Magyarország második világháborús részvétele stb.

1. GYÖMÖREY ZITA FELMENŐI

A család származását tekintve a legtöbb forrásban - sajnos mind a Gyömörey, mind az Almásy család esetében - vannak ellentmondásos adatok. Kutatásom során az volt az egyik legnagyobb akadály, hogy sem a levelek, sem az elérhető anyakönyvben, sem pedig szakirodalmakban nem találtam sok adatot, ami a szülőkre vonatkozik. (A két család története és ezen belül Zita szüleinek élete egy külön kutatást igényelne.) Az itt leírtakban azokat az információkat közlöm, amik számításaim és a rendelkezésemre álló források ismeretében reálisnak fogadható el.

1.1. Almásy Georgina és családja

A család származását illetően Nagy Iván Magyarország családjai c. könyvében az Almásyakat a 108 magyar nemzetség egyikének nevezi. A névvel már találkozni lehet Szent László király idejéből. Sokáig címeres levelükben Eörsi és Kukolyi előnevet használták, még Almásy Pál is, aki az 1600-as évek elején volt váci püspök. Ezután a család felvette a máig használatos Zsadányi és Törökszentmiklósi előnevet, miután megszerezték ezeket a területeket.¹ Kempelen Béla Magyar nemes családok c. munkája alapján betudtam azonosítani az általam kutatott Almásy ág leszármazottjait.² A család központi helye Gyöngyös volt. János leszármazottjai között van az az Almásy ág, melybe Almásy Georgina – Gyömörey Zita édesanyja - is beletartozik. Bár Almásy Georginát és rokonait grófi címmel ruházzák fel erre valódi jogalap nincsen. Ennek ellenére előszeretettel használták ezt a címet. Annyi bizonyos, hogy az Almásy család nemesi család, a grófi címet pedig egyik ága meg is kapta.

Zsadányi és törökszentmiklósi Almásy Georgina 1892 szeptemberében (a nap nem teljesen tisztázott, hol 22, hol 25 van megadva) született Borostyánkőben.³ A család akkor már ott élt a borostyánkői várban, amit nagyapja Almásy Ede vásárolt meg. Georgina édesapja Almásy György Ázsia- kutató, felesége Pittoni Ilona. Testvérei Almásy László Ede és Almásy János. Szülei házasságkötésének pontos időpontját nem találtam meg, de György édesanyjának halála után történhetett meg az esküvő (1890). Almásy Ede választotta ki

¹ Nagy Iván: Magyarország családai czímerekkel és nemzékrendi táblákkal. I. Pest. 1868. 19-23.

² Kempelen Béla: Magyar nemes családok. I. Bp. 1911. 74-78.

³ ÁBTL 2.1. -VII/23/b

fiának a 10 évvel idősebb Pittoni Ilonát. Feltehetően azért is vált fontossá fiának gyors kiházásítása, hogy a legyen valaki, aki a háztartást vezeti a borostyánkői várban (addigra lányai már megházasodtak).⁴ Georgina személye után való kutatás során feltűnt, hogy rendkívül kevés információt közölnek róla, sőt van, ahol egyáltalán nincs feltüntetve, mint Almásy György gyermeke. Valószínűleg ez azért is lehet, mert Almásy László (1895) mint Afrika kutató sokkal nagyobb hírnévre tett szert, mint a testvérei. 20 éves volt amikor a szülei elváltak 1912-ben. Édesapja szerelme - az orosz származású Apraxin Vera - hatására vált el feleségétől. Pittoni Ilona apósa halála után (1917) vált kiszolgáltatottá és a borostyánkői vár örökösétől, fiától Almásy Jánostól függött, aki támogatta őt.⁵

1. kép Pittoni Ilona gyermekeivel (Georgina, László és János)

1.2. Gyömörey Antal és családja

A Győri és Teölvári előnevet viselő Gyömörey család régi Zala megyei birtokos család. Leszármazásukat 1330-tól lehet nyomon követi.⁶ A családnak több birtoka is volt Zala-Vas- és Veszprém megyékben egyaránt, de mezőkövesdi és mezőkeresztesi birtokokról

⁴ Sántha István, *Somafai Kara Dávid: Levelek és fényképek Ázsia szívéből. Lakitelek.* 2021.108.

⁵ Sántha I.: *Levelek és fényképek Ázsia szívéből.* i.m.109.

⁶ Magyar nemzetiségi zsebkönyv. Közzé teszi Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság. Bp. 1905. 251-252.

is tudunk.⁷ Az általam kutatott Gyömörey-ágon többen katonai pályára léptek. Soraikban találunk 1848/49-es honvédet, m. királyi testőrségi őrmestert, huszárőrnagyot, cs. és k. főhadnagyot. Idősebb Gyömörey Antal (1837-1895) császári és királyi altábornagy volt, több kitüntetés birtokosa. Felesége Pulz Matilda, gyermekeik Anna, Mária, ifjabb Gyömörey Antal, István és János.⁸

Gyömörey Antal 1881. május 1-én született⁹ az ÁBTL-ban talált iratok szerint Fehértemplomon. Nagyon kevés információ áll rendelkezésemre Zita édesapját illetően. Annyi biztos, hogy Sopronban tanult a Szent-Benedek rendi Szent Asztrik Katolikus Gimnázium tanulója volt, 1896-99 között szerepel a neve az iskolai értesítőben.¹⁰ Antal családja férfitagjainak példáját követve katonai pályára lépett, de azt, hogy pontosan hol tanult 1899 után arra még nem tudtam választ találni. Katonai pályafutása alatt több kitüntetést is kiérdemelt, az első világháború alatti helytállásáért Katonai Érdemkereszt III. osztályára tüntették ki hadiékítményekkel és kardokkal., melyeket a cs. és k. 16. huszárezred kapitányaként érdemelt ki. Erre vonatkozóan találtam adatokat, egy 1916-os Budapesti Közlönyben és az Állambiztonsági Levéltár munkatársaitól is ilyen információkhoz jutottam..¹¹

Gyömörey Zita szüleinek megismerkedésének körülményeire és házasságuk időpontjára csak következtetni tudok. Sántha István könyvében azt írja, hogy a két család között nem volt szoros kapcsolat, de ismerhették egymást. Almásy János – Georgina testvére – és Gyömörey Antal az első világháborúban együtt harcoltak, így ők ott ismerkedhettek meg.¹² Arra következtetek, hogy ez a kapcsolat vezetett el ahhoz, hogy Antal és Georgina megismerték egymást. Zita 1946-ban írt levelében említi, hogy szülei április 21-én tartják az ezüst lakodalmukat, az azt jelenti, hogy 1921-ben házasodtak össze.¹³ Gyömörey Antalné Pulz Matilda gyászjelentésén (1920) a felsorolt vői és menyek között nem szerepel Almásy Georgina, tehát innen is lehet tudni, hogy a házasság 1920 után történhetett meg.

⁷ Egy 1912-es gazdacímtárban és Magyarország fölbirtokosai és bérlő c. kiadványban találkoztam Gyömörey Antalné (Pulz Matilda) nevére bejegyzett mezőkeresztesi birtokkal. A férje után ő örökölhette.

⁸ *Szerző nélkül*: Napi hírek. Halálozások. Pest hírlap, 1895. április 13. 6.

⁹ ÁBTL 2.1. -VII/23/b

¹⁰ Pannonhalmi Szent-Benedek-rend soproni kath. főgymnáziumának értesítője az 1899-1900 iskolai évről. Közzé teszi Horváth Kristóf. Sopron. 1900. 114.

¹¹ *Szerző nélkül*: Hivatalos rész. Budapesti Közlöny, 1916. június 25. 1.

¹² *Sántha I.*: Levelek és fényképek Ázsia szívéből. i.m.103.

¹³ DIH.2.403. Zita levele 1946-ban Demeter Istvánnak. Keletkezés helye ismeretlen.

2. GYÖMÖREY ZITA GYERMEKKORA (1923-1938)

Zita Almásy Georgina és Gyömörey Antal lányaként 1923. április 21-én született Grazban. Születési idejét először a „Find a Grave” oldalon találtam meg, ahol a halálozási adatok is pontosan fel voltak tüntetve.¹⁴ A születési helye sokáig ismeretlen volt számomra és csak az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában tett kutatásom során tudtam meg ezt az információt¹⁵ (ezen kívül Sántha István könyvében is megtalálható). Születési anyakönyvét a „Family Search” adatbázisában kerestem, de nem bukkantam a nyomára.

Gyömörey Zita gyerekkoráról keveset tudunk. Grazban, Ausztria területén élt a családjával Almásy György villájában. A nagypja és második felesége Apraxin Vera az első emeleten, még a Gyömörey család a második emeleten lakott.¹⁶ Nagy hatással volt rá Ázsia kutató nagypja, bár - „Zita néni” emlékezete szerint – nem sok ideje maradt a kisunokára.¹⁷ Annyi bizonyos, hogy azzal, hogy Almásy Györggyel éltek együtt a későbbi kapcsolataira és a bizonyos döntéseire is hatással volt.¹⁸ Zita testvére Lőrinc 1931-ben született meg. A család 1933-ig élt a villában, utána feltételezhetően Borostyánkőre költöztek és 1938-ig maradtak ott. Sántha István is beszámol arról, hogy ott is volt házuk - családi bonyodalmak miatt, ők nem a kastélyban laktak – és pár Demeter Istvánnak íródott levélben Gyömörey Antal is megemlíti, hogy szeretett lakhelyükhöz - Borostyánkővön - olyan sok emlék köti.¹⁹

2. kép A Gyömörey testvérek, Zita és Lőrinc

¹⁴ [Zita Barbara Mathilde Storck \(1923-2014\) - Find a Grave Memorial](#) (Letöltés dátuma: 2024.02.13.)

¹⁵ ÁBTL 2.1. – VII/23-a (V-71080/1) 235.

¹⁶ Sántha I.: Levelek és fényképek Ázsia szívéből. i.m.. 104.

¹⁷ Sántha István: Levelek és fényképek Ázsia szívéből. i.m. 105.

¹⁸ Az 1940-es években látszódik meg az Almásy nagypa hatása.

¹⁹ Sárospataki Római Katolikus Egyházi Gyűjtemény. Demeter-hagyaték. 4.doboz.

2.1. Zita tanulmányai 1929-1938 között

Ezen időszak alatt Zita magántanuló volt és a szombathelyi domonkos rendi apácák zárdájában tanult. A Szombathelyi Katolikus Felsőbb Leányiskola értesítőjében megtaláltam Zita nevét. 1929-32 között biztosan az intézmény magántanulója volt. A dokumentumból sok információ áll rendelkezésemre például az iskolát illetően vagy a tanulókkal szemben felállított követelményekkel kapcsolatban. Az iskolában nagy gondot fordítottak a szellemi és fizikai nevelésre is. Mindezek mellett folyamatos egészségügyi vizsgálat folyt, az értsítőben beszámolnak arról, hogy az adott évben milyen járványok, vagy betegségek elterjedése akadályozta a tanítást. Kiemelendő, hogy tanulmányi kirándulások megszervezésével is a tanulók előre menetelét segítették. Gyakori helyszín Kőszeg volt, de akár a Balatonig vagy határon túlra is elmentek.²⁰ Az elemi és polgári iskola tandíjköteles volt, de minden évben néhány jó magaviseletű és kimagasló eredményeket elérő tanuló tandíjmentességét engedélyezték. Az évek során ezen tanulók száma változó, de általában 4-15 fő között mozgott. Az intézmény többi tagjának a tandíj megfizetésén kívül tápdíjjal (50 pengő/hó), orvosdíjjal (10 pengő/ év) kellett számolni. A kötelezően előírt beszerzendő tankönyvek listájából az is megállapítható, hogy milyen tárgyakat kellett elsajátítsanak a tanulók. Az 1932-ben negyedik osztályos Gyömörey Zitának például a magyar nyelv-és irodalomon, valamint a számtanon kívül többek között természetrajzot, háztartástant, németet és éneket kellett tanulnia.²¹

1933-tól 1938-ig nincs információ arról, hogy hol tanulhatott Zita. Magyarországi forrást nem találok erre vonatkozólag.

²⁰ A szombathelyi Szent-Domonkosrendi nővérek róm. kat. polgári és elemi leányiskolájának értesítője az 1932-33 iskolai évről. Közzé teszi Dr. Ratnik Domonkos. Szombathel. 1933.7.

²¹ A szombathelyi Szent-Domonkosrendi nővérek fentartása alatt álló róm. kat. polgári és elemi leányiskolájának értesítője az 1931-32 iskolai évről. Közzé teszi Dr. Ratnik Domonkos. Szombathel. 1932. 37.

3. VISSZATÉRÉS MAGYARORSZÁGRA 1938-BAN

Zitának és családjának életében fontos szerepet játszott az 1938 márciusában bekövetkezett Anschluss. Németország bekebelezte Ausztriát és ezzel még egy határozatot megszegett az első világháborút lezáró békepontokból.

3.1. Hazatérés és barátság Demeter Istvánnal

Zita életében van egy 5 éves idő intervallum 1933-38 között, amit még nem tudtam feltárni, hiszen ebből az időszakból nem találtam magyarországi forrásokat. 1938-tól viszont újabb információk állnak rendelkezésemre, amit főleg Demeter István önéletírásából tudtam meg.

Demeter István 1914-ben született Jászapátin. Édesapja az első világháború idején eltűnt az orosz fronton, édesanyja 1918-ban halt meg. A nagyszülei nevelték fel a 4 árván maradt gyermeket. Az elemi és a gimnázium első négy osztályát Jászapátin végezte el. Talán Demeter számára az egyetlen út a boldoguláshoz az volt, ha pap lesz. De a könyvét és verseit olvasva úgy hiszem, hogy nem csak a szükség vezérelte, hanem meggyőződésből választotta ezt a pályát. 1929-ben Egerbe jelentkezett a papi szemináriumba. 1938-ban Demetert felszentelése után Mezőkeresztesre helyezték, ott ismerkedett meg a Gyömörey családdal. Demeter Sajószentpéteren (1939) és Kisvárdán (1940) volt még káplán. 1942-43 között tábori lelkési szolgálatot teljesített Ukrajna területén. A frontról hazatérve hitoktatóként és káplánként szolgált Jászárokszálláson (1943). A második világháború után és a Kádár-korszakban többször is népbíróság elé állították, főként azért, mert katolikus pap volt. Kunszentmárton (1947-1949), Tiszafüred (1949), 1958-ig Újszentmargita, 1958-ban Heves és 1958-tól-1977-ig Sajószentpéter plébánosa volt.²² 1977-ben hunyt el utolsó szolgálati helyén. Igazi művészlélek volt, verseket írt és élete alkonyán a festészetben találta meg a megnyugvást. Életével többen is foglalkoztak, hagyatéka felett Dr. Barna Gábor néprajzkutató rendelkezett, aki a sárospataki Katolikus Egyházi Gyűjteményben helyezte el megőrzésre.

Demeter István tehát 1938-ban ismeri meg a Gyömörey családot, hiszen hitoktatóként járt hozzájuk, az akkor 7 éves Gyömörey Lőrinc volt a tanítványa, aki később

²² [Demeter István \(1914-1977\) katolikus pap, képzőművész, költő \(bucsujaras.hu\)](https://bucsujaras.hu) (Letöltés ideje: 2024.03.08)

Demeter hatására lépett ugyan arra a pályára. Később azonban sokkal mélyebb kapcsolat alakult ki a család és közte. „*Volt ott Mezőkeresztesen egy Ház, ahol már úgy látták a felvidéki ügyeket és a márciusi ügyet is, ahogyan később mindnyájunknak látnia kellett. Nem értettünk egyet sok dologban, de nekik lett igazuk azokban a dolgokban is, többnyire. Kik laktak ebben a csodálatos Házban, ahova megpihenni jártam, néha szinte naponta, de minden héten egy este feltétlenül, s ahol minden zavar és zűr után úgy éreztem, hogy ha sok vitázni való marad is, mégis Európában vagyok, s ahol rólam is úgy érezték, mégis van bennem valami az európai emberből? A családfő, akit Szókratésnak tiszteltünk, Gy[ömörey] A[ntal] nyug[ugalmazott] huszárőrnagy, legitimizmusa folytán nyugdíjaztatta magát az első háború utáni időkben. Felesége, kit besoroztam tiszteletbeli mostohaanyáim közé s Noverca²³ címet használt a szűkebb családi körben... A lányka, Z[ita] – la Pucelle²⁴, felsős gimnazista volt már, a fiúcska – to Teknon – elemi iskolás volt még, házitanítónővel s az én házi hittanóráimmal, ministráció tanítással és elsőáldozási előkészítéssel.*”²⁵ A Gyömörey-család érzései kölcsönösek jók voltak Demeter atyával kapcsolatban, ezt a levelek bizonyítják a legjobban.

3. kép Demeter István és a Gyömörey gyerekek Mezőkeresztesen 1938-ban.

Nagyon kevés szó esik arról, hogy pontosan milyen okból érkezik a család Mezőkeresztesre. „... s Hitler börtönéből szabadultak Hazánkba sóvárogva, fűzfákra függesztett hegedűk alatt énekelve a „mezőkeresztesi számkivetésben” burgenlandi, bernsteini otthonuk szépségeiről.

²³ Noverca= mostohaanya

²⁴ La Pucelle= a lányka

²⁵ Éveim. Demeter István önéletírása. Szerk: Barna Gábor. Római Katolikus Egyházi Gyűjtemény, Sárospatak. 2014. 205-206.

*Magyarok, de idegenül a Hazában...*²⁶ 1981-ben a Kisalföld c. folyóirat leköszölt egy cikket, melyben dr. Hiller István a Soproni Egyetem könyvtárának igazgatója kutatásáról beszélt. Munkája során a határmenti osztrák és magyar antifasiszták tevékenységét próbálta feltérképezni. A cikkben példaként Zita apját, Gyömöre Antalt említi, aki 1938-ban családjával együtt Kiss János altábornagy segítségével menekül meg a dachau táborból. Ezt egy 1947-es népbírói per után maradt forrással tudja igazolni.²⁷ A cikk megemlíti azt is, hogy Kiss János és Gyömöre Antal ismeretsége még a katonai pályafutásukra vezethető vissza, Zita fennmaradt levelei pedig arról adnak tanúbizonyságot, hogy nem csak közeli barát, hanem szinte családtag-testvérének, Lőrincnek a keresztapja- volt a Budapesten 1944-ben kivégzett altábornagy. Ezek alapján feltételezhető, hogy Kiss János kapcsolatot tartott az osztrák antifasiszta csoportokkal, melynek – ezen információk birtokában- vélhetőleg Gyömöre Zita apja is tagja volt. Ez az egyetlen forrásom a család hazatérésére vonatkozóan, ezért igyekeztem felderíteni, hogy kinek a vallomását örökíti meg az irat. A Soproni Egyetemi Levéltárban őrzött Hiller hagyaték még feldolgozás alatt áll. Kutatásomhoz kapcsolódóan két doboznyi iratanyag állt rendelkezésemre, melyből a legtöbb a kommunista ellenállókra szólt.²⁸ Egyetlen egy kézzel írt jegyzetet találtam Hiller Istvántól „Burgenlandi magyarok az ellenállási mozgalomban 1934-1945” (Gestapo jelentések alapján) címmel, az egész kézzel írt jegyzet nem több 2 oldalnál. Sajnos általános információkon kívül konkrét dolgokat, dokumentumokat, forrásokat nem közöl, ez egyfajta vázlat lehetett a kutatásának leírásához.²⁹

3.2. Miért Mezőkeresztes?

A kutatás során sokszor felmerült a kérdés, hogy miért pont Mezőkeresztes lett a család úti célja 1938-ban. A Gyömöre családnak volt ott birtoka, a nagypapa 1895-ben bekövetkezett halála után a fellelhető gazdacímtárak Gyömöre Antalné földbirtokos néven jelölik a család keresztesi birtokát.^{30 31} Pulz Matildának a nagybátyja, Lengyel Sámuel is

²⁶ Éveim. Demeter István önéletírása. Szerk: Barna Gábor. Római Katolikus Egyházi Gyűjtemény, Sárospatak. 2014. 206.

²⁷ Sz.n.: A határ két oldalán. Kisalföld, 1981.május 16. 8.

²⁸ A Kulturális És Innovációs Minisztérium Únkp-23-1 Kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési És Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával jutottam el Kőszegre és Borostyánkőre.

²⁹ SOE Központi Egyetemi Levéltár 444. Hiller István könyvtárigazgatóhoz kapcsolódó iratok

³⁰ Magyarország földbirtokosai és bérlői 1899-1900.Közzé teszi Pátria irodalmi vállalat és nyomdai részvénytársaság.Bp.1899.215.

³¹ Magyarországi gazdacímtár. Szerk. Zsitvabeseőnyi Rubinek Gyula.Bp.1912.180.

Mezőkeresztesen élt. ³² Még 1925-ből is van forrás arra vonatkozóan, hogy birtokok megvannak, csak már vélhetőleg Zita édesanyjának asszony nevén, hiszen 1920-ban meghalt Gyömöreý Antal édesanyja, Pulz Matilda. ³³ Viszont 1929 után már nincs a Gyömöreý – tanyára vonatkozó forrás. Továbbá még egy forrás áll rendelkezésünkre 1939-ből, ahol az olvasható, hogy Gyömöreý Antal mezőkeresztesi lakos Csincse – tanya 100 holdas birtokán belterjes gazdálkodással foglalkozott. ³⁴

A család pontos lakóhelye Mezőkeresztesen belül sem a Demeter könyvekben, sem a levelekben nincs említve. A Szentistváni plébánia irattárában pedig nem található arra vonatkozó irat, hogy Demeter atya milyen családokhoz járt ki hittantanítóként.

Egy mezőkeresztesi helytörténész volt segítségemre ezügyben. Információi szerint a család a Hofmann kúriában lakott 1938-ban. A Reök- Hofmann kúria még a mai napig áll, ebben a házban élt többek között Munkácsy Emilné Hofmann Júlia, aki 1970-ig, haláláig maradt a településen. ³⁵ Az államosítás miatt, valószínűleg el kellett hagyni a kúriát, most is régi TSZ irodaként emlegetik Mezőkeresztesen az épületet. Munkácsy Emilné Munkácsy Mihály testvérének a második felesége volt és egyben a Munkácsy testvérek nagybátyjának (és később nevelőapjának) Reök Antalnak az unokája. Czeglédy Imre könyvében megjelenik a Gyömöreý család neve, hiszen Reök Antal másik lánya Schmitt József felesége lett és a Schmitt család rokonságban állt a Pulz családdal, melyből Gyömöreý Antal édesanyja is származott. ³⁶ A Reök-Hofmann kúria ilyen szempontból jöhetett szóba a család lakóhelyét illetően. Hogy eljöttek-e később a kúriából és esetleg máshol laktak Mezőkeresztes területén az még nem tisztázott.

Mezőkeresztes egy menedék volt nekik. Talán azért is jöttek el ilyen messzire és nem valamelyik közelebbi városba, ahol még lakhatási lehetőségük (Kőszeg, Budapest) ³⁷ is lett volna, mert ez a község elég eldugott volt keleten, távol a határtól, a fővárostól és közlőgő háborútól. A levelek is mutatják és Demeter István is leírja, hogy 1944-ig maradt a család Mezőkeresztesen. „*Ebben a Házban nyugodtan beszélhettem a magam nyelvén, nyugodtan gondolkozhattam a magam fejével. Mindent megértettek, mindent megbocsátottak. Innen szinte, mint ha otthonomból indultam 1939 májusában új állomásomra, s ide tértem vissza*

³² HU BFL - VII.151 - 1887 - 0557

³³ Magyarország földbirtokosai és földbérlői. Közzé teszi Magyar Kir. központi Statisztikai Hivatal. Bp.1925.68.

³⁴ Borsod vármegye. (Borsod, Gömör, Kishont k.e.e. vármegyék) In: Vármegyei szociográfiák V. Szerk.Csikvári Antal.Bp.1939.230.

³⁵ Czeglédy Imre: Munkácsy ősei és rokonsága. Békéscsaba.2007.88.

³⁶ Czeglédy I.: Munkácsy ősei és rokonsága.i.m.89.

³⁷ Lásd az 6.fejezetben

*legtöbbször onnan is, más állomásaimról is 1944-ig. Mint Európa kisgyermeké, mostohaanyjához és mostohatestvéreihez. Sokat tanultam tőlük. Jóságukat soha meg nem hálálhatom.*³⁸

4. kép A Gyömörey gyerekek és Demeter István Mezőkeresztesen (1938)

³⁸ Éveim. i.m. 207.

4. ZITA A HÁBORÚ ÉVEIBEN

A Gyömörey család és a háborúhoz való viszonyukat már a család előélete is sejteti. A levelekben nem írhatták le, hogy pontosan, hogyan vélekednek az eseményekről³⁹, még is Demeter atya önéletírásából lehet következtetni arra, hogy a család hogyan gondolkozott a háborúról. Zita édesapja, aki harcolt a nagy háborúban pontosan tudta, hogy mivel jár ez. 1942. szeptemberében 16-án ezt írja az atya: „Kassára megyünk, Mezőkereszttestől Miskolcig elkísérnek Gy[ömörey]ék, Tartanom kell a háborúról való tudásomat, ahogy látom a dolgokat, főként a Gy[ömörey]ékkal való beszélgetés után, legjobb nem beszélni róla, mikor mindenki arról beszél. (Zúg még a fülemben Gy[ömörey]nek az I. világháborús öreg katonának szava: „Oroszországot nem lehet legyőzni. Az olyan terület... De szépek ott az őszök.”⁴⁰ 1943 márciusában pedig ezt írja: „A Gy[ömörey]-ház elzárt sziget. Magánvélemény, ami honol náluk, vagy messze néző tisztánlátás? Még nem lehet tudni, de az biztos, hogy életveszélyes.”⁴¹ Antal 1939-ben írott levelében a magyar helyzetről is véleményt alkot, ami vonatkozhat a belpolitikára, de akár a háborúba való belesodródás veszélyére is. „...Budapesten volt sürgős dolgom, a hol egy értékes magyar emberrel találkoztam. Nem is hittem már, hogy ember is van annyi rongy emberrel találkoztam e hazában az utolsó évben. Semmikép sem csodálom, hogy annyira lecsúsztunk az utolsó évtizedekben, mi magyarok! „Isten nem segít felkent királyok ellen” és „malmai lassan, de finoman örölnék.” Úgy látom, mink most kerülünk a malomkövek közé!”⁴²

4.1. Zita tanulmányai Magyarországon

A család hazatérése után Zita már Pesten kezdte el a gimnáziumot. A Szent Szív Intézet Philippineum Római Katolikus Leánygimnáziuma (Sacré Coeur) 1884-re épült fel. Eleinte elemi iskola volt szegényebb gyerekek számára később 1889-re átalakult leánynevelő intézetté és 1932-ben megindult a gimnáziumi képzés, mely 1947-ig az államosításig működött.⁴³ Az épület a mai Ajtósi Dürer sor 19-21 száma alatt volt megtalálható. Jelenleg a helyére irodaházát építenek.

³⁹ Kivételt képez a Demeter igazolására írt levél. Lásd. 5.5. alfejezetben.

⁴⁰ Éveim. i.m. 25.

⁴¹ Éveim. i.m. 78.

⁴² D.I.H. 2.403. Gy. Antal D. Istvánnak írott levele 1939-ben.

⁴³ [Sacré Coeur zárdától a Dürer Kertig - Szent Szív Társaság \(szentszivtarsasag.hu\)](https://szentszivtarsasag.hu) (Letöltés ideje: 2024.03.11.)

5. kép Szent Szív Philippineum Római Katolikus Leánygimnázium

Az iskola különös gondot fordított a magyar nyelvoktatásra, hiszen a „’Nyelvében él a nemzet’ és nekünk hivatásszerű kötelességünk a nyelv ápolása”.⁴⁴ Továbbá fontosnak tartották a vallás erkölcsös és hazafias nevelést.

Az intézmény évkönyveiben 1938-tól 1941-ig az érettségi vizsgáig megtaláltam Zita nevét. Az osztályban 24-en voltak összesen, ennyien is tettek érettségi vizsgát. Osztálytársai között olyan nevek tűnnek fel, mint gróf Zichy Melinda, gróf Merán Krisztina, báró Vay Ilona. Hogy megmaradt-e a jó viszony az osztálytársak és közöttük azt forrás hiányában nem tudom bizonyítani, kivéve gr. Merán Krisztinával kapcsolatban, akivel még a háború után is tarthatta a kapcsolatot.⁴⁵ Zita tanulmányi eredményeit tekintve határozottan javultak az érettségi évéhez közeledve. Kezdetben a tanulmányi átlaga elégségesnek bizonyult, de 1941-ben már jó érdemjegyet kapott. A magaviselete jeles és jó között mozgott a gimnáziumi éve alatt, a rendszereteket pedig sikerült elégségesről jóra javítania. Testnevelésből, német és francia nyelvből, hittanból mindig szépen teljesített, a latin, a magyar és a mennyiségtan viszont nem volt az erőssége.⁴⁶

1940-től Zita a Pázmány Péter önképző kör irodalmi csoportjának a pénztárosa volt. Az önképzőkörben tagdíj ellenében lehetett részt venni, az összejöveteleken aktuális irodalmi kérdésekkel nagy magyar írókkal foglalkoztak, felolvasást tartottak. Zita 1939-ben írott levele arról tanúskodik, hogy már akkor is tagja lehetett az önképzőkörnek. A levelekből kitűnik, hogy nagyon szereti a könyveket, az atyával gyakran írtak egymásnak versekről és könyvekről. Karácsonykor beszámolt Demeter Istvánnak arról, hogy milyen ajándékokat

⁴⁴A Szent Szív Intézet Philippineum Róm.Kat. Leánygimnáziumának (Sacrécœur) évkönyve 1938-1939. Közzé teszi M. Osztóics Irén. Bp. 1939. 17.[Szent Szív Társaság Philippineum Leánygimnáziuma, Budapest, 1938 | Arcanum Újságok](#) (Letöltés ideje: 2024.03.11.)

⁴⁵ Utalás erre a Király Béla és társai dossziében.

⁴⁶ Az évkönyveket összevetve vontam le a következtetéseimet.

kaptak. „*Én is kaptam csodálatos könyveket, olyan boldog vagyok. Leo Tolstoj: Háború és béke, Undset: Olav Audunsson, Heine: Dalok könyve, Dumas: A három muskétás... Sokat olvasok és beszélek (tárgyalok) Mamával, pillanatnyilag Tolstojról. A Sacrecoeurben van egy önképzőkör / Pázmány Péter/ és ott csak ilyeneket olvashatsz, hogy például: 'Vörösmarty leányalakjai'. brrrr*”⁴⁷

Gyömörey Zita az 1941/42-es tanévben sikeres érettségi vizsgát tett és jó minősítéssel zárta le gimnáziumi tanulmányait.

6. kép Gyömörey Zita tablóképe 1941-ből

Az érettségi utáni Zita tevékenységéről nem sokat tudunk. 1942-ben megjelent egy cikk a miskolci Magyar Jövő lapban, ahol megtaláltam Zita nevét. A Légoltalmi Liga oktatótanfolyamán vett részt és májusban tett sikeres vizsgát 32 másik társával együtt.⁴⁸ Kicsit ironikus, hogy 1943 januárjában – szintén miskolci kiadású- Magyar Élet hasábjában már azt olvashatjuk, hogy Zitát és édesanyját légvédelmi kötelezettség elmulasztása miatt 50 pengőre büntették. A vád az volt, hogy 1942 októberében a légiriadó ellenére ők kézi lámpával világítottak a malomban. Zita ellen ejtették a vádat mert nem volt bizonyítható a bűnössége de GeorGINának ki kellett fizetnie a bírságot.⁴⁹

⁴⁷ D.I.H. 2.403. Gyömörey Zita karácsonyi levele Demeter Istvánnak. Dátum és hely nem szerepel rajta. Vannak német levelek is a Demeter hagyatékban. (Feltételezhető, hogy Demeter jól értett németül.) Ez a levél részlet is német nyelvről lett lefordítva. A könyv címeiket a jobb megértés miatt magyarul írtam le, Zita német és francia címeiket írt. Ez is jól mutatja, hogy a nyelv elsajátítását fontosnak tartották, a könyvek vélhetően idegen nyelvűek voltak. Volt olyan könyv melynek nem találtam meg magyar nyelvű kiadását.

⁴⁸ Sz.n.: Kiváló eredménnyel végződött a Légoltalmi Liga oktatóképző tanfolyama. Magyar Jövő, 1942. május 16.6.

⁴⁹ Sz.n.: Hírek. Magyar Élet, 1943. január 14. 6. [Magyar Élet, 1943. január \(5. évfolyam, 1-25. szám\)](#) | [Arcanum Újságok](#) (Letöltés ideje: 2024.03.12.)

A levelekben nem esik szó arról, hogy Zita mit csinált addig még nem ment egyetemre viszont úgy tűnik, hogy a szüleivel volt leginkább. Bár tanulmányait egyelőre szüneteltette tudását egyre több könyv elolvasásával pallérozta. Leveliben gyakran ír arról, hogy éppen milyen könyveket forgat a kezében. Jellemében is fejlődött, édesapja 1942 márciusában - egy fárasztó Budapesten való tartózkodás után - így ír róla: „*Le vagyunk törve, különösen Putzi*⁵⁰, *kinek természetesen mindig 'borzasztó fontos' útjai vannak és miután taxi ritka és drága, agyonszaladta magát. Mi őszinte gonddal figyeljük Putzi egészségét, mert nem eszik eléggé, sokat szaladgál. Tüdejét féltjük. Az lesz majd a vége a „schlanke Linie”-nek. Milyen oktanok a mai lányok! – Amúgy meg lennék vele elégedve, egyenesen is tartja magát, igyekszik nem olyan borzasztóan hadarni, bár egyelőre csak csekély eredménnyel, de rendesen viselkedik ... igyekszik kívánságunk szerint viselkedni és élni.*”⁵¹ Majd nem pontosan egy év múlva Demeter ezt a bejegyzést írja tábori lelkészi hadinaplójában: „*Z[ita] nagyon kedves és szépen fejlődik... Őt a titkok és a mélység vonzzák. Vonzzák és bosszantják.*”⁵²

7. kép Gyömörey Zita (a kép keletkezésének helye és időpontja ismeretlen)

4.1.1. Egyetemi évek

Az egyetemi rendszer alapvetően nem változott sokat a Horthy-korszakban, leginkább a felvételi szabályok azok, amik átalakultak. 1940-ben törvény írta elő, hogy az

⁵⁰ Zita beceneve a La Pucelle (a lány) szóból.

⁵¹ DIH 2.403.15. Gyömörey Antal levele Demeter Istvánnak Budapestről 1942-ben.

⁵² Éveim. Demeter István önéletírása 2.rész. A tábori lelkész hadinaplója 1942-1943. Szerk: Barna Gábor, Kelecseny Mónika, Szabó Irén. Római Katolikus Egyházi Gyűjtemény, Sárospatak. 2016. 78. A későbbiekben Éveim II.

egyetemeknek a felvehető hallgatók számát úgy kellett meghatározni, hogy az arányaiban igazodjon az előrelátható értelmiségi munkaerő szükségletéhez.⁵³ Az egyetemi felvételnél már a 1920-as években feltétel volt a „nemzethűségi és erkölcsi megbízhatóság”⁵⁴, illetve a tanulmányi eredményeket és a szellemi képességet is figyelembe vették. 1926-ban született törvény arról, hogy a nők érettségi bizonyítványa egyenrangú a férfiak érettségi bizonyítványával, azonban fent tartotta azt a lehetőséget a vallás-és közoktatásügyi miniszternek, hogy rendeletek útján korlátozhassa a nők bejutását bizonyos karokra/szakokra.⁵⁵

Nem tudni miért, de Zita csak érettségi után két évvel jelentkezett a Magyar Királyi Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészkarára. Törzskönyvei megmaradtak az ELTE levéltárában. Az iratai alapján megállapítható, hogy 1943-ban kezdte meg tanulmányait és összesen 3 félévet tanult ott, tehát 1943/44 első és második félév, 1944/45 harmadik félév. A dokumentumok alapján megállapítható, hogy tanulmányai alatt 3 lakcím volt feltüntetve., melyek időrendi sorban Budapest Stefánia út 63., Bp. Ajtósi Dürrer sor 21. (Sacre Cour intézményének a címe) és Mezőkeresztes (pontos utca, házszám, tanya név nincs megadva). Amit még nagyon jól mutatnak az iratok, hogy a körülmények változásával változott a törzskönyvben bejegyzett anyanyelve meghatározása is, így még 1943/44 első félévében magyar anyanyelvűnek vallotta magát, a második és harmadik félévben már német anyanyelvűnek, de fontos, hogy honosságát illetően mindegyik félévben magyar volt megjelölve.⁵⁶

„El nem lehet képzelni, hogy mennyibaj van a beiratkozással. Két hónapja nem teszek egyebet mint, hogy ide-oda szaladgálok ... /Szerb utca/ és Dékáni Hivatal / Múzeum-körút/ között. ... de voltak már komoly sikereim, amikre büszke vagyok. Tegnap előtt este bent voltam Németh tanár úrnál az egyetemen és megbeszéltük milyen órákat vegyek. /Török nyelv,...mongol nyelvbe bevezetés, törökfilológia proszeminárium, bevezetés orosz nyelvészetbe, magyar népművészeti proszeminárium és egyebek/. Ezeket beszéltük és a végén a tanár egész ünnepélyes lett, benyúlt egy ládába, kivett egy kulcsot és ünnepélyes szavakkal átnyújtotta.... a török filológia épületének a kulcsát, úgyhogy bejárhatok akármikor. Ez óriási kitüntetés, mert csak 3 kulcs van, egy a tanáré, egy az egyik töröké, aki komoly könyvet

⁵³ Magyar Törvénytár. 1940. évi törvénycikkek, Bp. 1941. 270-271.

⁵⁴ Magyar Törvénytár. 1920. évi törvénycikkek. Bp. 1921. 145-146.

⁵⁵ *Ladányi Andor*: A felsőoktatás irányításának történeti átalakulása. In: A felsőoktatás fejlesztését szolgáló kutatások. Szerk. Végvári Imre. Bp. 1991. 27-28.

⁵⁶ ELTEL 2/b 341. 1943/44 I. G-H, ELTEL 2/b 349.1943/44 II. G-H, ELTEL 2/b 361. 1944/45 I. G-H. A három törzslapot egy jelzett alatt jelzem, ezeket hasonlítottam össze.

ír, a harmadik nálam van.”⁵⁷ Ezeket olvasva, könnyen beazonosítható, hogy Zita keleti nyelvek szakon kezdhetette el a tanulmányait. nem meglepő, hiszen az Almásy nagypapa hatással volt rá. Az említett „Németh tanár úr” Németh Gyula professzort takarja, aki nyelvtudós, turkológus, egyetemi tanár és a MTA tagja volt.⁵⁸ Ő volt a Török Filológiai és Magyar Őstörténeti Intézet igazgatója.⁵⁹ Ezenkívül még -többek között - olyan nagy nevű tanárok tanították mint, Ligeti Lajos, Czeglédy Károly, Viski Károly.⁶⁰ Az egyetem tanított Györffy György történész is. Ő tartotta a magyar őstörténet forrásai szemináriumot.⁶¹ Zita a későbbi leveleiben őt is említi, feltehetően óra keretében találkozott először vele.

A sikeres beiratkozás követően Zita elkezdte az első félévet, tapasztalatairól, egyetemi „életéről” így ír: „*nem érek rá most semmiféle olvasásra. Egészen el fogok vadulni, ha ez még sokáig így marad. E miatt a levél miatt is szégyenben fogok holnap maradni az összes rabbi-képzés előtt. Tudniillik arab órán én vagyok az egyetlen lány. Az első sorban ülök, a tanár előtt. mögöttem egy hosszú sorban 8 rabbi-képzős ül. Egyéb nincs, és az a szemtelenség, hogy ezek olyan jól tudnak már, hogy állandóan megszégyenítenek. Ez így van: „...Lesz szíves megmondani Gyömörey kisasszony. Vagy nem tudja? No, akkor talán Grün úr...” Egyébként is egyedül vagyok lány, tehát korlátlan hegemoniát gyakorlok a hét kollégám felett. Melyekből négy török: Hassan, Achmed, Ibrahim és Scheriff effendik. Azonkívül én vagyok az egyetlen utánpótlás, jövő nemzedékek reménye, és így mindenki kényeztet, nagyon kellemes.”⁶²*

Még egy levelet találtam 1934 novemberéből az egyetemmel kapcsolatban, ahol izgalmas eseményekről számol be Demeter atyának.

„*Itt rengeteg izgalom volt. Egy hétig be volt zárva az egyetem, mert tüntetések voltak a romának és a németek ellen. Műegyetem, jogászság, med. és közte mi bölcsészek, mint legszelídebb elem, a román követség felé vonultunk. Egy pár ablakot bevertünk, de különben minden a legnagyobb nyugalommal végződött volna, ha az időközben kirendelt rendőrség egy tagja nem illetett volna egy jogászt eme szidalommal: Mit akarnak maguk taknyosok? / Ebben nem is volt olyan unrechteje, de hát lehet az Alma Mater fennkölt polgárát ilyen szidalmakkal illetni? Felhördült az egész egyetemistasereg és egy dühkiáltással a*

⁵⁷ D.I.H. 2.403. Gy. Zita levele D. Istvánnak vélhetőleg 1943-ból, Budapestről.

⁵⁸ [NÉMETH GYULA | A múlt magyar tudósai | Kézirógyűjtő \(arcanum.com\)](#) (Letöltés ideje: 2024.03.13.)

⁵⁹ bartTudományegyetem almanachja. Fennállásának 309.,310. és 311. tanévről. Bp. 1947. 39.

⁶⁰ ELTEL 2/b 341. 1943/44 I. G-H

⁶¹ A Budapesti Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem tanrendje az MCMXLII—MCMXLIII tanév első félévére. Bp.1942.50.

⁶² D.I.H. 2.403. Gy. Zita levele D. Istvánnak.

rendőrségre vetették magukat. Borzasztóan elverték a bűnöst és az egész dolognak csak úgy lehetett véget vetni, hogy lovasrendőrséget vezényeltek ki, akik kardlappal hajtották el az aranyifjúságot a színhelyről. Az egyik barátnőm, aki mellettem állt, egy olyan kardlapot kapott, hogy három hétig el lesz majd csúfítva és engem majdnem eltaposott egy ló. Azután lóhalálában az egyetemre szaladtunk, ahol a bölcsészeten elbarikádoztuk magunkat, irtó kiabálással, botok és kövek repülésével. Végre azután nagyon későn este a rendőrség megalékelte a viccet és egy nagyon erős kötelék gyalogosrendőr gumibotokkal vert ki minket az egyetem területéről. Volt azután rengeteg kiabálás, be volt zárva minden, a rektor és a kultuszminiszter beszéltek, a dékánok megfenyegettek, hogy elveszik a félét, de az egész zu *allgemeiner Zufriedenheit*⁶³ végződött, és Maga nem is tudja elképzelni milyen mulatságos egy ilyen tüntetés. És hasznos is. „⁶⁴ Pontosan leírta, hogy milyen egyetemi hallgatók vettek részt benne, hogy hová mentek és mi lett a vége a tüntetésnek. A pár adat alapján találtam meg a Magyar Királyi József Nádor Műszaki-és Gazdaságtudományi Egyetem 1942-43 rektori ülések jegyzőkönyvét, melyben a tüntetés résztvevői ellen fegyelmi eljárást indítottak. A tüntetés a román kormány ellen irányult, hiszen Erdélyben bezártak 4 magyar nyelvű középiskolát és ezért a kolozsvári egyetem hallgatói tüntetést szerveztek és nem engedték be a román hallgatókat az egyetemre.⁶⁵ A magyar megmozdulás tehát szimpátia tüntetés volt, ami kisebb rendbontásba ment át. Bár Gyömörey Zita román és németellenes tüntetésről ír, pontosan sajnos nem vagyok biztos abban, hogy a két eset megegyezik.

4.2. Ellenállók a háborúban

A magyar antifasiszta ellenállási mozgalom leginkább 1944 márciusa - a németek bevonulása - után vált intenzívebbé, igaz még így sem beszélhetünk olyan mértékű mozgalomról, mint pl. Franciaország esetében. Az ellenállás csoportjai, tevékenységei, formái és nézetei egyáltalán nem képeztek egységet egészet, éppen ezért az ellenállások története rendkívül szövevényes. A résztvevők soraiban megtalálhatunk többek között politikusokat, pártokat, tanárokat, egyetemistákat, írókat, katonákat, diákokat. Szerveződhetek Hitler és az ő általa képviselt törekvések és nézetek ellen, az egész német nemzet, a háború vagy a kommunisták ellen is.. Fontos megjegyezni, hogy nagyon sokan a

⁶³ zu allgemeiner Zufriedenheit = általános elégedettség(el)

⁶⁴ D.I.H. 2.403. Gy. Zita levele D. Istvánnak, vélhetőleg 1943-as levél.

⁶⁵ [M. kir. József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi egyetem - rektori tanácsülések, 1943-1944 | Könyvtár | Hungaricana](#) (Letöltés ideje: 2024.03.13)

háború alatti ellenállásukat a háború utáni időkben arra használták fel, hogy vezető pozíciókba kerüljenek. De az ellenállási mozgalomban való részvétel előnyt jelenthetett, amikor az igazoló bizottságok elkezdték a működésüket.⁶⁶

Magyarország megszállásának sajátossága, hogy nem a németek sikeres éveiben történt, hanem 1944-ben amikor már vereségre álltak. Magyarországon azért nem alakulhatott ki egy szervezett fegyveres ellenálló csoport, mert gyakorlatilag abba a helyzetbe került az ország, hogy már a megszállás idejében egyre közelebb kerültek az oroszok a magyar határhoz.⁶⁷

A nyilasok hatalomra kerülésével a háborúból való kiugrás már lehetetlen volt, közben már a Vörös Hadsereg Magyarország területén tartózkodott. A Magyar Front⁶⁸ egy budapesti felkelést tervezett, létrehoztak egy akcióbizottságot, a Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottság munkájában küldöttek útján részt vett – többek között – a Szociáldemokrata Párt, Nemzeti Radikális Parasztpárt, Kisgazdapárt, legitimisták bizonyos csoportjai, diákellenállók stb. A bizottság elnöke Bajcsy-Zsilinszky Endre lett, a Katonai Vezérkar élére pedig Vitéz Kiss János nyugalmazott altábornagyot kérte fel. (Még sok fontos nevet meg lehetne említeni, de dolgozatomban ezt két személyt szeretném kiemelni, hiszen kapcsolódnak Zita életéhez.) nyilvánvalóvá vált, hogy szükség van a katonaságra ahhoz, hogy célt érjen a felkelés. Erre akkor a legmegfelelőbb Vörös Hadsereg volt, a bizottság azon dolgozott, hogy egy folyosót nyissanak a főváros határában a hadseregnek és együttes erővel foglalják vissza a fővárost. Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottság nem volt hosszúéletű, hiszen a csatlakozóknál nem volt teljeskörű felülvizsgálat és egy „belső ember” elárulta a szervezkedést. Innentől kezdve a nyilas rendfenttartóknak nagyon egyszerű dolguk volt. Kiss Jánost két társával együtt Budapesten akasztották fel december 8-án, Bajcsy-Zsilinszky Endrén december 24-én hajtották végre a halálos ítéletet Sopronkőhidán.⁶⁹

4.2.1 Háború utáni igazoló eljárás

Az igazolóbizottságok felállításáról még a háború tényleges befejezése előtt döntött az Ideiglenes Nemzeti Kormány. A bizottság intézménye eredtileg a demokratikus átalakulást segítette volna, de idővel politikai tisztogatások eszköze lett. Kezdetben csak a

⁶⁶Bartha Ákos: Az ellenállás ára. In: Út(elágazások). Magyarország 1944-1945. Szerk. Virányi Péter. Bp. 2022. 188-190.

⁶⁷Bartha Á.: i.m. 191-192.

⁶⁸ 1944-ben a vezetésből kiszorult magyar pártok illegálisban működő német ellenes szövetsége.

⁶⁹Bartha Á.: i.m. 194-195.

közalkalmazottak 1939. szeptember 1-től tanúsított magatartásukat vizsgálták, de nagyon hamar más területekre is kiterjedt az igazoló bizottság hatásköre.

Az egész eljárás lefolytatását az 1945. évi 15. sz. M. E. rendelet határozta meg. A vizsgálat az eljárás alatt lévő személy tisztázását tűzte ki célul, többek között azt vizsgálták, hogy az adott személy nem tanúsított-e magyar nép érdekeit sértő magatartást, tagja volt-e a nyilas mozgalomnak, fasiszta nézeteket vallott-e, háború alatti tevékenységét a náci Németország szolgálatába állította-e.⁷⁰

4.3. Egy levél tanúsága

Az ellenállási mozgalom és az igazolás kérdéskörével azért szerettem volna foglalkozni, mert Zita 1945-ben íródott levelének megértéséhez szükségesek ezek az információk. Ez az a levél, mely gyakorlatilag az egész kutatást elindította. Ebben olyan tényeket közöl Zita, melyekről nem biztos, hogy más forrásból is értesülhetnénk. Ezért is nagyon fontos forrásom, illetve 1944-ből nem igazán van adat az életére vonatkozóan, de ebben a levélben meg is találjuk rá a választ, hogy miért.

A levél keletkezésének körülményeiről azt tudjuk, hogy 1945-ben letartóztatják Demeter Istvánt, hiszen egy kisvárdai lapban megjelent pár verse és cikke, amiről később azt állították, hogy a nyilasok egyik lapja.⁷¹ Demeter a Gyömörey családhoz fordult segítségért igazolása ügyében. Zita 1945. augusztus 18-án írt levele ennek az eredménye, bár nincs megnevezve a hely, ahonnan írta, de feltehetően Borostyánkőről írt. Bár a pap igazolására írta, még is több mindent említ meg a családja tevékenységéről, mint Demeter István háború alatti magatartásáról. Ez egyfajta védekezés is lehet, hiszen, ha tanúskodik egy háborús bűnösséggel vádolt ember ártatlansága mellett, akkor az ő és a családjának tevékenysége is felkeltheti a hatóságok figyelmét. Más részről lehet, hogy éppen ezzel próbálta még jobb színben feltüntetni az atyát, hiszen a családja tevékenységét felsorolva jelezi azt, hogy Demeternek ilyen és hasonló kapcsolatai vannak. Zita írása nem szokványos levélpapírra került, A5-ös méretű vonalas lapot használt, kézzel írt. Gondolatait 10 oldalban foglalta össze. Mondanivalóját pontokba szedi, ami sokkal átláthatóbbá tette számomra is,

⁷⁰ [Igazolóbizottsági eljárás és B-listázás az Országos Széchényi Könyvtárban 1945-46-ban 2. rész* | Könyvtári Figyelő \(oszk.hu\)](#) (Letöltés ideje: 2024.03.13.)

⁷¹ D.I.H. 2.403.25. – az igazoló levél, ebben a fejezetben szinte csak ebből fogok idézni, így mindegyik idézethez hivatkozást külön nem teszek. Amennyiben másból idézek azt a lábjegyzetben jelezni fogom.

hogy mi az, amit fontosnak tart. Ezek közül én azt szeretném kiemelni, melyekben magáról és a családjáról ír.

4.3.1 A komáromi Csillagerőd

„Sajnos csak most tudok válaszolni levelére, mert a komáromi koncentrációs táborban kapott skorbut és az ott eltűrt súlyos testi kínzások eredményeképpen kórházban feküdtem, s csak pár napja jöttem haza. Egy hét múlva ismét le kell mennem és rossz állapotban vagyok, hogy ezt a levelet is csak nehezen tudom megírni.” - kezdi Zita a levelét. 1944 őszén a nyilas hatalomátvétellel megkezdődik egy letartóztatási hullám és megindul a deportálás. A komáromi koncentrációs tábor alatt a komáromi csillagerődre kell gondolni, ami 1944-ben deportáltak gyűjtőhelyéül szolgált, még mielőtt tovább küldték volna őket Németország felé. A családot már Kőszegről vihették el, Demeter önéletírásban jelzi is, hogy a család csak 1944-ig voltak Mezőkeresztesen.

„Jól vagyunk. – 2 héttel miután kaptam utolsó levelét bezárták az egész családot Bubi⁷² kivételével. Társadalom ellen való izgatás miatt és angol pártiság miatt. először Szombathelyen voltunk bezárva azután koncentrációs táborba vittek, Komárom csillagsánc 2 1/2 hónap. Majdnem meghaltam skorbutban. Embertelen szenvedések. Kiszöktünk, Papát gyalogmenetben indították Kőhidára. Útközben megszökött. Kerestek, így átjöttünk a határon, itt majdnem a Gestapo csípett el, így megszöktünk és itt bujkáltunk a hegyekben. Most itt -lerongyolódva ki-ki rabolgatva, de vidáman.”⁷³ – írta Zita, pontosan nem tudni, hogy mikor, de 1945 elején lehetett.

Pár évvel később Király Béla ⁷⁴ a kihallgatásán így nyilatkozik Zita 1944-es letartóztatásáról: *„Még 1944 végén, vagy 1945 elején közölte velem, hogy 1944 folyamán letartóztatásban volt az angolok részére végzett kémkedés miatt, de sikerült szabadlábba kerülnie összekötötésein keresztül.”⁷⁵* Hogy Zita segítséggel szökött volna meg, vagy csak önerőből az ebből a két forrásból nem tisztázott.

4.3.2 Zita szüleinek tevékenysége a 2. világháború alatt

„Arra is jól emlékszem, hogy mama kéziratát a postán a nyilasok miatt nem merte elküldeni mert maga is mi is már akkor kompromittálva voltunk. (1939 tavasz) és levélben

⁷² Bubi= A családon belül Lőrinc beceneve.

⁷³ D.I.H. 2.403.114. Gy.Zita levele D. Istvánnak.

⁷⁴ Király Béla= vezérőrnagy, Kőszeg véderőparancsnoka volt, megadta magát az oroszoknak. 1946-ban belépet a néphadseregbe. 1951-ben kémkedés vádjával tartóztatták le.

⁷⁵ ÁBTL -2.1 -VII/23 (V-71080)

írta is, hogy nyilas bajok vannak a kézirat vagy is a posta körül és egyben írta, hogy fél, hogy a németek felkötik, ha bejönnek. Ezt a levelet olvastam, eskü alatt igazolhatom. Félek, valahol elveszett, ha mamának nincs valahol meg. Arra is emlékszem, hogy hosszú tanakodások voltak a kéziratszállítást illetően, míg végre maga vitte Kövesdre és ott adta fel Fülöp Albert carltoni főpostás címére. A kézirat tartalma német ellenes volt, mama adta fel Svájcba Pater Zurkindennek, Graubündenbe onnan Amerikába a New York Times-hoz, sorsáról most fogunk megtudni, ha a posta megindul.” Ennek a kéziratnak a sorsáról nem igazán van forrásunk. Az, hogy Odilo Zurkindent Demeter is ismerte az biztos, hiszen az önéletrírásában is említi. Hogy a Zurkindenről közölt információk mennyiben felelnek a valóságnak az további kutatást igényel.

„Svájcban már gépirásban kézzől kézre járt, valami Hitler ellen és Hitler törvényei ellen szóló emberséget gyanítottak benne s áradt, mint a futótűz, német nyelvű üdvözlést kaptam a műfordítótól keresztül P. Zurkindentől, aki ott az ellenállási mozgalom jezsuita vezére volt és a *Schönere Zukunft* szerkesztője, ha jól tudom, itt az emlék, írta, hogy közléséről gondoskodik s további munkára ösztönöz.”⁷⁶

„A medzibori ghettóról szóló verset Mama a Svájcba továbbította, Pater Zurkindennek. Talán nemsokára kapunk hírt róla. Azonkívül pontosan tudom, hogy a maga kérelmére mama külön ment Pestre, hogy a proskurowi borzalmas zsidóöldöklést közölje az akkori illegális hatóságokkal vagy is Angelo Rotta nunciussal és Harry Hohler első követségi titkárral az angol követségen (a követ akkor már elhagyta Magyarországot) és Partridge amerikai főkonzullal, akinek a lányaival igen jóban voltunk. Amikor maga szabadságon volt bennünket meglátogatott és emlékszem milyen irtózással és felháborodással beszélt a német és náci rémtettekről Oroszországban és egészen beteg lett a szörnyű scénáktól amiknek tanúja kellett, hogy legyen.” idézve Zita levelét az említett Harry Hohler a második világháború első éveiben Budapest első követe volt és ő volt az utolsó, aki elhagyta az országot.⁷⁷ Richard C. Partridge őrnagy az amerikai követség katonai attaséja 1941-ben érkezett Budapestre.⁷⁸ Az ismeretségről nem találtam adatot. Feltételezem, hogy Gyömörey Antal katonai pályafutása alatt alakíthatott ki vele kapcsolatot. Angelo Rotta pápai nuncius 1930 és 1945 között töltötte be a Vatikán magyarországi képviselőjét. A kapcsolattartás és

⁷⁶ Éveim. i.m. 234.

⁷⁷ [Henry Arthur Frederick “Harry” Hohler \(1911-2001\) - Find a Grave Memorial \(www.findagrave.com.translate.google\)](http://www.findagrave.com.translate.google) (Letöltés ideje: 2024.03.15.)

⁷⁸ Ormay József: A Partridge-jelentések. Hadtörténelmi Közlemények.2.(1991)114.

jelentésíráson kívül a pápai nuncius embermentőtevékenységet is folytatott. A Vörös Hadsereg bevonulása után kiutasították az országból.

A levél részletekből jól látszódik, hogy a Gyömöre család nem csak elméletben volt németellenes, hanem a gyakorlatban is. Ezeknek a tudatában még inkább érthető, hogy Zitát és családját miért tartóztatták le 1944-ben.

4.3.3 A család további kapcsolatai

„Kiss János altábornagy apám belső bizalmas jóbarátja volt, öcsém bérma apja. Pesten sokáig náluk laktam és ők minden évben meglátogattak bennünket hosszabb időre Keresztesen. Valahányszor Pesten voltunk, találkoztunk sűrűen és Bajcsy-Zsilinszky Endrét is náluk ismertem meg jól. Hisz maga is igen ó viszonyban volt velük, ezt esetleg Vitéz Kiss Jánosné igazolhatja, Kékgolyó utca 15/a vagy ha a ház már nem áll, Uray Zoltánné címén, Horthy út 1.1. Kiss altábornagyot a nyilasok felkötötték, így lett mártírja a szabad Magyarországnak, Bajcsy- Zsilinszky-vel együtt. Hogy nekem milyen benyomást tett János bácsi halála - tudja, hogy mennyire szerettük egymást.” Zita több levelében is említi Kiss Jánost és feleségét „Ilonka nénit”. Demeter István is ismerte Kisséket önéletírásában és tábori lelkészi naplójában említést tesz róluk. Arra vonatkozóan, hogy Bajcsy-val milyen kapcsolatban állt a család, csak futó vagy szorosabb nincs információm. Bartha Ákos történész – a legújabb Bajcsy-Zsilinszky Endre életét feldolgozó könyv szerzője – megkeresésemre azt a választ adta, hogy semmilyen formában nem találkozott a Gyömöre család nevével. Ellentmondásos az is, hogy Zita néni visszaemlékezésében azt mondja, hogy nagybátyjánál lakott Pesten, itt pedig arról ír, hogy Kiss Jánoséknál. M.Kiss Sándor Emlékeim Kiss János altábornagyról c. könyvében azonban semmilyen arra utaló mondatot vagy részt nem találtam, hogy bármikor egy fiatal lány lakott volna velük.

Zita írja azt is levelében, hogy Demeter kihez forduljon segítségért. Györffy Györgyöt említi, kinek nevét már az egyetem kapcsán említettem. Több levelében is említi, bizalmas jó barátjaként beszél róla. *„Viszont kérni kellene, hogy bennünket a kőszegi Nemzeti Bizottságnál hallgassanak ki, Kőszegre kocsin könnyen bejöhethénk, maga is jöjjön le akkor és itt találkozhatunk végre annyi mischief után. Ezt Györffy György dr. tudná elintézni. Budapest, Múzeum körút 15. Ő egyetemi magántanár, a Teleki Intézet tanítója, tagja a kultuszminisztérium igazoló bizottságának és sógora a Nemzeti Paraszt Párt vezetőjének*⁷⁹.

⁷⁹ Györffy Annának a férje Farkas Ferenc.

Tevékenyen részt vett a nemzeti ellenállásban és igen jó barátom.” Pár nappal később írt levelében Györffy-ről és egy másik személyről, aki segítségére lehet Demeternek: *„Mindketten halálos és elszánt udvarlóm. Érdekemben, s hogy engem lássanak mindent megtesznek.*” Györffy valóban udvarolt Gyömörey Zitának. Fiától, Györffy Jánostól tudtam meg, hogy édesapja Almásy László jóbarátja volt és a második világháború után Borostyánkőre ment az Almásy várba. Édesapjának maradt egy feljegyzése arról, hogy egy ideig jegyben is járt Zitával. Király Béla vallomásában is megjelenik Györffy György, igaz ő nem tudta, hogy kiről beszélnek: *„... egy egyetemi tanársegéd komolyan udvarol Gyömöreynek. A nevét nem tudom, fiatal ember volt és a Parasztpártnak központi vezetőségében volt benne.”* Ezután hozzá teszi, hogy Zita felajánlotta, hogy Györffy-t megkéri segítsen Király Bélának rendezetlen ügyeiben, de Király visszautasította és nem is találkozott a „férfival”.

Zita a levele végét azzal zárja, hogy letartóztatását többen is tudják igazolni. A felsorolt személyek fontos pozíciót töltenek be és ebből is látszódik, hogy a Gyömörey család kapcsolat hálójá igen kiterjedt volt. *„És internálásomat Gyöngyös⁸⁰ kőszegi polgármester és Freyberger városi tanácsos⁸¹ és Jacskó Pál⁸² Vas megye főispánja igazolhatják.”*

⁸⁰ Gyöngyös (Fusch) Endre: kőszegi polgármester. 1935-től kőszegi főjegyző, majd 1941-től helyettes polgármester. 1943-tól 1947-ig polgármester. 1944-ben a Gestapo letartóztatja. 1947-ben népbíróság elé kerül. Kőszeg díszpolgára.” Forrás: Kőszegi krónika 1938-1952. Székely László apátplébános feljegyzései. Szerk. Hoósné Péterffy Alexandra et. al. Gencsapáti. 2015. 545.

⁸¹ dr. Freyberger Jenő

⁸² Jaczkó Pál: A második világháborúban a keleti fronton szolgált, leszerelése után csatlakozott az ellenállási mozgalomhoz. 1945 januárjában belépett a Független Kisgazda Pártba, 1945 áprilisától decemberéig volt Vas megye főispánja. 1947-ben koholt vádak alapján letartóztatták és csak 1956 után engedték szabadon.

5. A HÁBORÚ UTÁNI ÉVEK

5.1. Lakhelyek

A levelek is jól mutatják, hogy a család 1944-ben már nem Mezőkeresztesen lakott. Boríték hiányában a levélben rejlő információkból lehet meghatározni, hogy hol élhetett a család. Ez néha nagyon könnyen beazonosítható, hiszen Zita és édesanyja is pontos címeket ír Demeter Istvánnak, hogy hol találja meg őket. Azonban sokszor ismeretlen a család vagy éppen Zita tartózkodási helye.

Feltételezem, hogy a család a háború utolsó hónapjaiban Kőszegen élt, de Borostyánkőre terveztek visszamenni. Hogy miért pont Kőszeg volt az a hely, ahová mentek, az több okból is lehetett. A Gyömörey család sokat tartózkodott Kőszegen. Gyömörey Antal testvére és édesapja is a városban hunyt el, de úgy tűnik, hogy maradtak még ott rokonok, mint például Antal másik testvére Mária, aki a Várkör út 38-as szám alatt lakott, legalább is ez derül ki a levelekből. Zita nagyon sokszor említi ezt a helyet, hogy oda címezze Demeter István a leveleit. A Várkör úti lakcím alatt egy Zsinagóga áll.⁸³ Egy kőszegi levéltárostól tudtam meg, hogy a Zsinagóga előépületeit a második világháborúban bérlők lakták. Tudta, hogy a Gyömörey családnak volt háza a Várkör úton, de sokkal fentebb a Zsinagógától. A család nevét ismerik a kőszegi levéltárban, de sajnos semmilyen irat nincsen róluk.

8. kép Kőszegi zsinagóga és előépületei

⁸³ A Kulturális És Innovációs Minisztérium Únkp-23-1 Kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési És Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával jutottam el Sopronba.

A városban azonban nem csak ezt az egy címet említik. A Várkör útnak merőleges Gyöngyös utcát is írja Zita Demeternek. A levelében kiemeli, hogy a címzésnél Hammer Teréz nevére írja a borítékra és egy kis cédulát rakjon majd bele Zita nevével, hogy tudják neki jött a posta. A harmadik cím, amit Gyömöreyné Almásy Georgina ír le levelében az atyának 1947-ban, szintén a Várkör úton van. A levél érdekessége, hogy azt már Bernsteinről (ma Borostyánkő) írja és megemlíti benne, hogy csak Lőrinc vizsgálja miatt utaznak Kőszegre az új lakásukba. A házak helyét tekintve megállapítható, hogy mindegyik a belváros közelében fekszik, a Jurisics-vár és azt körülvevő óváros pár perc sétányira van.

9. kép Kőszeg Gyöngyös utca 15. és Várkör út 108.

Ennél kiesőbb helyen helyezkedik el a Borostyánkői házuk. Bár pontos címet egyik levél sem tartalmaz, de Gyömörey Antal 1954-ben küldött levelezőlapján egyszer így emlegeti a lakhelyet: „*A Madonnenschlössl*⁸⁴ eladóban volt, de én pietási okokból feldöntöttem az alkut. Tán akad értelmesebb és érzelmesebb vevő.” A Madonnenschlössl ma szálláshelyként működik a település önkormányzata működteti. A ház olyan magaslati pontos helyezkedik el, mint maga az Almásy kastély. Bár mára már a környező fák takarják a kilátást, de azért még mindig rálátni a kastélyra. Az egész birtok 3,5 hektáros területet foglal magába. A Madonnenschlössl történetére vonatkozóan kevés információ található, van ahol egyáltalán nincs megemlítve a Gyömörey család, máshol pedig Gyömörey Györgyöt említik, aki feleségének - Almásy gróf testvérének - építette a kastély 1923-ban. Ebben az állításban lehet az igazság, csak a név nem egyezik. Az említett év Zita születésének az éve és tekintve, hogy Zita néni azt mondta, hogy 1933-ig nagyapjával laktak Grazban, nem tudom, hogy valóban épülhetett-e akkor. Lehetséges, hogy gyakran mentek Borostyánkőre is 1933-ig és feltételezem, hogy Almásy György halála után végleg odaköltöztek, hiszen onnan is tértek

⁸⁴ Mária-kastély vagy Madonna-kastélynak fordítható. A továbbiakban is a német elnevezést használom.

vissza Magyarországra 1938-ban. Hogy miért pont Madonnen kastély a neve, erre vonatkozóan is csak feltételezéseim vannak. Georginának lehetett több keresztnéve is például a Mária, ahogyan Zitának is volt. Vagy kapcsolódhat a család hitéhez is, hiszen a ház egyik oldalán ott áll egy fából faragott Mária szobor. (Antal az egyik levelében „Mädykémnek” hívja a feleségét, az is lehet, hogy a „Madonnen”-ből van a becenév.)

10. kép *A borostyánkői Madonnenschloss*

A későbbi években Graz és Bécs az két meghatározó hely, ahonnan jönnek a levelek a Gyömörey családtól. A lakóhelyek számbavételekor megállapítható, hogy nem volt egy fő és központi hely, ahol a család letelepedett, mindig az adott politikai helyzet és a vele járó körülmények határozták meg azt, hogy melyik házban vagy területen él a család. Annak ellenére, hogy viszonylag gyakran változtatták a tartózkodási helyüket azért az megfigyelhető, hogy Borostyánkővön érezte a család azt, hogy valóban otthon van.

5.2. Zita a „felszabadulás” után

Zita komáromi Csillagerődből való szabadulása utáni hónapjairól kevés információval rendelkezünk. A leveleket olvasva dátumok hiányában sokszor nehéz időben elhelyezni, hogy pontosan hol, milyen körülmények között írhatott Demeter atyának. Zita 1946-os évére Székely László kőszegi apátplébános feljegyzései alapján tudunk következtetni. A plébános jól ismerhette a Gyömörey családot, bár nagyon keveset említi őket a feljegyzéseiben. 1946 május 4-én ezt írta: „Lefogták Gyömörey Zitát is, a

borostyánkői főnemes fiatal, szépséges leányát, aki állítólag futár lett volna...”⁸⁵ Székely László írása alapján Zitát azért tartóztatták le mert a határon vitt át leveleket. Ezt az ÁBTL iratai között talált források is megerősítik. A levéltárban nincs külön dossziéja Gyömöreiy Zitának, Király Béla ügye kapcsán merült fel a neve és ezután próbálták meg felderíteni a vele kapcsolatos információkat. Két feljegyzés maradt meg róla az akkori iratok között. Az egyik az, hogy Zita Kőszegen megalapította a Angol-Magyar Társaságot, illetve Ausztriába hordott át leveleket. A hatóságok ezért vették őrizetbe és körülbelül hat hét után engedték szabadon.⁸⁶ Gyömöreiy Lőrinc vallomása alapján maradtak fent ezek az információk Zitáról, hogy megalapította az Angol- Magyar Társaságot és hírszerző hálózatot készült kiépíteni. És valószínűleg Lőrinctől tudhatták meg azt is, hogy kikkel tartotta a kapcsolatot a nővére, így gyanúba keverte dr. Györffy Györgyöt, dr. Szabó Oszkárt, Urai Gézát stb. Hogy Lőrinc 1946 nyarán miért vallott a testvére ellen, esetleg félelemből vagy meggyőződésből, hogy helyesen cselekszik, ezt nem tudom megállapítani. A vádak jelentős része nem volt bizonyítható, így Zitát elengedték.

11. kép Gyömöreiy Zita (a készítés dátuma ismeretlen, de 1945 körüli kép lehet)

Király Bélát, aki 1944-ben Kőszeg véderőparancsnoka volt és később a Néphadsereg kötelékében tevékenykedett, kémkedéssel vádjával tartóztatták le 1951-ben. Kihallgatásakor azt vallotta, hogy tervezte a nyugatiakkal való kapcsolat felvételét és ezt többek között

⁸⁵ Kőszegi Krónika 1938-1952. Székely László apátplébános feljegyzései. Szerk. Hoósne Péterffy Alexandra et al. Gencsapáti. 2015. 356.

⁸⁶ ÁBTL -2.1.-VII/23-b (V-71080/2) 22.

Gyömörey Zita „angol ügynök” révén igyekezett megtenni.⁸⁷ 1951.szeptember 11-én keletkezett egy öt oldalas vallomás Gyömörey Zitáról, melyben részletes leírja a megismerkedésük körülményeit, ír a családjáról és arról, hogy milyen társaság vette körül Zitát. Király 1945-ben ismerte meg Zitát Kőszegen. Vallomása szerint már az első találkozásnál nagyon műveltnek gondolta. Szoros barátság alakult ki közöttük és 1947-ig tartották is a kapcsolatot. Említést tesz arról, hogy Zita mesélt a nyilasok általi letartóztatásról, de arról nem, hogy az angoloknak kémkedett volna, vagy hogy hogyan szabadult ki Komáromból. Király Béla azt is kiemeli, hogy Zita feltűnően sokszor kérte, hogy menjen ki vele Borostyánkőre, mivel ott baj nélkül megtudja várni a szovjet felszabadítást és mivel édesanyja tud oroszul, így meg is tudják értetni magukat a szovjetekkel. A vallomásból az derül ki, hogy Zita Kőszegen tartózkodott egészen sokáig még a szovjet hadsereg Kőszeg környékére nem érkezett, utána Borostyánkővön várta be az oroszokat. 1946-ban főként Pesten találkoztak, hiszen Zita visszament az egyetemre.⁸⁸ Király Béla és Zita kapcsolatát Zsilinszky Sándor és Szalai Alajos is megerősítette a vallomásában. Szalai Alajos arról is beszámolt, hogy Király Béla és Zita sok időt töltöttek együtt és 1949 környékén egy Király Bélával folytatott beszélgetés során megtudta, hogy a házasság is felmerült közöttük. De továbbá arról is értesítette, hogy Zita férjhez ment közben.⁸⁹ Zsilinszky Sándor vallomásából pedig Zita kőszegi társaságáról juthatunk további információkhoz, melyből egyet szeretnék kiemelni gróf Merán Krisztinát, hiszen ő és Zita egy gimnáziumba jártak és együtt is érettségiztek.

A vallomások alapján nem vitatott, hogy Zita és Király Béla jó kapcsolatot ápoltak. Azonban van pár olyan tényező, amit nem szabad figyelmen kívül hagyni. Egy kihallgatás keretében történt vallomás tétel mindig magában hordozza azt a veszélyt, hogy félig sem hiteles adatokat közöl. Természetes vannak egyezések Király Béla vallomása és az én általam feltárt információk között, ilyen például az egyetem kérdése, a komáromi elhurcolás, a borostyánkői lakhely és természetesen a család ismerete. Azonban Király annak ellenére, hogy állítólag jól ismerte Zitát, nem tudta megmondani, hogy pontosan mit tanul az egyetemen, ügynöknek nevezi miközben azt vallotta, hogy Zitával ilyen témákról nem esett szó közöttük. Sokszor kiemel olyan dolgokat Zitával kapcsolatban, ami gyanússá teheti a hatóságok előtt, mint például, hogy angolul beszélt egy autótúrán egy alezredessel és angol rokonokról, kapcsolatokról is szó esett. De érdekes példája ennek az is, hogy Zita

⁸⁷ ÁBTL 2.1.-VII/23 (V-71080) 101.

⁸⁸ ÁBTL 2.1.-VII/23 (V-71080) 110-115.

⁸⁹ ÁBTL 2.1.-VII/23-a (V-71080/1) 251.

egyszer mesélte neki, hogy édesanyja az Észak-Ausztria felé tovább haladó szovjet katonákkal kellett menjen, hiszen nagyon jól tudott oroszul, de Király hozzá teszi, hogy most már úgy látja nem kényszerből, hanem önként és kémkedés céljával ment a katonákkal.⁹⁰ Az biztos, hogy a hatóságok ezután a vallomás után kezdtek el jobban érdeklődni Zita és a családja iránt és így maradhatott meg – a Király- féle ügy kapcsán – néhány feljegyzés, ami kicsit segít eligazodni a 1946-48 közötti időszakban.

Azoknak a leveleknek a hangvétele - melyeket erre az időszakra datálok – elég elkeseredett és reményvesztett. Szó esik benne arról, hogy milyen sokat jelent Zitanak, hogy Demeter atyát ismerheti, beszél a házasság kérdéséről, férjhezmenetelről és arról is, hogy soha többé nem tér vissza Magyarországra. „Már vagy három levél hever itt: mind neked szól. Ideges jajgatás és támogatásért könyörgő levelek: igen zűrös heteim voltak. Kiírtam sok mindent magamból, s arra már nem tellett, hogy a leveleket postára is adjam, Örülj neki, és ezt csak azért írom, hogy ne csodálkozz hosszú hallgatásom fölött. (Bár azt hiszem, megkönnyebbülsz, ha hosszabb ideig békén hagylak).”⁹¹ Több ilyen is fentmaradt, amik szinte olyanok, mint a búcsúlevelek, hogy pontosan melyiket szánta annak az kérdéses. Ezekben az írásokban Zita többször is kéri a papot, hogy hagyja el Magyarországot és tartson vele Borostyánkőre. „Kedves István nem tudom megkaptad-e a leveletem, minden nap vártam, hogy jelentkezél, de nem jött semmi. Mivel holnapután utazom, úgy látszik le kell mondanom arról, hogy velem gyere Borostyánkőre. A biztonság kedvéért leírom még egyszer a konte-ot, hátha egyszer tényleg rászánod magad. – tehát. 6 h-kor reggel indul egy vonat Budapestről Szombathelyen van 7 h -kor este, hálni a szemináriumban lehet, Géfin rektornál⁹² Almásy-Gyömörey erre hivatkozva. Onnan másnap vicinálissal egy óra alatt Kőszegen vagy. Ott lehet hálni Várkör 38. alatt, a ház vezetőnél Lujzi kisasszonynál kell ránk hivatkozni aludni, koszt, minden, ami kell korlátlan időig... Ha nem akarsz ott a bencéseknél is lakhatsz Lovassy Tanárnál hivatkozz rám. Be kell a rendőrségen jelentkezni mintha a bencéseknél laknál s egy nap múlva ismét kijelentkezni mert Kőszegi kijelentő nélkül odaát nem adnak tartózkodási engedélyt. Freyberger tanácsnok úrhoz fordulj a városházán ő a határátlépést intézi Jánosi főhadnagynál a Jurisics várban, aki ad, ha rám hivatkozol, határátlépést, fiktív átlépést, hogy Borostyánkőre bejelentkezhess. Ehhez kőszegi

⁹⁰ ÁBTL-2.1.-VII/23 (V-71080) 112.

⁹¹ D.I.H.2.403.

⁹² Géfin Gyula a szombathelyi Hittudományi Főiskola rektora volt 1920 után. [Géfin Gyula | Magyar életrajzi lexikon | Kéz könyvtár \(arcanum.com\) \(Letöltés dátuma: 2024.03.26\)](#)

kijelentő (mintha kőszegi lakos volnál) és valamilyen határátlépési cédulát kell szerezni a fent leírt módon.”

Jól látható ebből a levélből is, hogy megvoltak a kapcsolatai a családnak és elég volt rájuk hivatkozni ahhoz, hogy valaki átjusson a határon. És nem ez az egyetlen levél, ahol ilyen részletességgel írja le a papnak, hogy hogyan juthat ki Borostyánkőre.

5.3. Magyarország elhagyása

Zürzavaros időszak lehetett Zita életében az 1945-46-os év. A rendelkezésemre álló hiányos információkkal és adatokkal én sem tudok teljes képet adni arról, hogy Zita pontosan mikor és hogyan hagyta el az országot. A levelekben az figyelhető meg ebben az időszakban, hogy elkezdett sokat foglalkozni a férjhez menetellel, a családalapítással és feltételezem, hogy azok után amiken keresztül ment a házasság egy mentőöv volt a számára. *„Most haza utazom, elnyel a borostyánkői homály és utána új vizekre, Bécs és férjhez fogok menni. Egy évet várok még a karlsruhei emberemre és ha nem él már férjhez megyek bárkihez. Boldog v. boldogtalan leszek nem számít, nagyon hűvös fejjel megyek ki és így 99% jól fog sikerülni.”* -írja Zita egyik levelében. Az előző fejezetekben kitértem arra, hogy kikkel tartott olyan kapcsolatot, akikkel a házasság is szóba jöhetett, de az utolsó pár levelében megemlíti még két személyt Demeternek és ezek közül az egyik a fentebb említett „karlsruhei ember”, akinek a személyéről nem tudok többet. Zitának annyira bizalmas kapcsolata volt a pappal, hogy gyakran kikérte a véleményét ilyen témákban is és tovább küldte neki az udvarlóinak a leveleit. *„Megkérték a kezemet, nem írok semmit róla, csak az írását küldöm. Te mit szólsz hozzá. Végeredményben te fogsz dönteni, mert tudom, hogy mindig s a legtöbbször mindenben neked van igazad. Nem nagyon szeretem, de egyszer férjhez kell mennem, asszony akarok lenni gyerekeket akarok a világra hozni, biológiai létcélomat elérni és vajmi kevésbé fogok attól félek, törődni az urammal. Ennek az volna az előnye, hogy egész nap el van foglalva, s így járhatnék egyetemre... a férjhez menés: pro secundo pénzem mindig lenne, s én egy luxuscikk vagyok pro tercio jobb itt Budapesten, mint mondjuk pl. Karlsruhe, a német álomról lemondtam, s itt közelebb Jászárokszállás. Negyedeiknek- azt hiszem teljesen mindegy kihez megyek, mert lelkileg- intellectually- mondaná az angol – úgy is minden más férfit a számomra lehetetlenné tettél. Szóval, ha ideged van s nem átkozol túlságosan nézd meg, hogy nem-e tolvaj, vagy szadista vagy nagy hazug, s ki fogom (ki fogná-e; helyesebben) vele bírni egy pár ideig.”* Amikor Budapestet említi Zita akkor Györffy Györgyre is gondolhatnánk, hiszen ő ott lakott, de Györffy-t mindig név szerint említette

Demeter Istvánnak. Úgy gondolom, hogy későbbi férjéről Paul Störck-ről írt még így házasságuk előtt. Paul Störck neves udvari orvosi családból származott, egyetemi tanulmányai után bankban dolgozott.

Szintén a Király Béla ügy kapcsán az utolsó információk – a magyarországi forrásokból - Zitáról azok, hogy férjhez ment egy Störck Pál nevű egyetemi hallgatóhoz és 1946-47-ben együtt átjöttek Magyarországra, de 1947 októberében már útlevelet kért Ausztriába és onnan nem is tért vissza. 1947 húsvéja előtt Zita Bécsből küld levelet Demeternek és többek között arról is értesíti, hogy beiratkozott a bécsi egyetemre. Abban az évben valóban járt többször Magyarországon, de levelében nem utal arra, hogy férjével jött volna át. A szüleit és Lőrincet 1948 június 13-án a szombathelyi ÁVH őrizetbe vette kémkedés gyanújával. Lőrincnél voltak röplapok melyet a kőszegi plébánián kapott és át akarta vinni a határon.⁹³ Az őrizetbevételüket Székely László is feljegyezte.⁹⁴ Annyi biztosan megállapítható, hogy Zita 1948-tól már nem tartózkodott Magyarországon, ezért is lehetett az, hogy 1951-ben a Zitára vonatkozó jelentések kiértékelésénél, azt is megállapították, hogy Zita 1947-től már Grazban állt az angolok szolgálatában.⁹⁵ Gyömörey Zita későbbi életéről édesapja számol be Demeternek és 1960-ban Zita is életjelet ad magáról. 1960 utáni levelet nem találtam Demeter István hagyatékában.

5.4. Kitekintő

Zita édesanyja 1954-ben hunyt el csontrákban. Gyömörey Antal Demeternek címzett levelében mély fájdalommal írt szeretett felesége haláláról. Georgina halála után talán több időt tölthetett Grazban, hiszen onnan küldte a leveleket. Később Zita 1960-ban azt írja, hogy az édesapja eladta borostyánkői házat és Badenben él, „egyedül akart maradni”. Gyömörey Antal halálának évéről és helyéről nincs információm.

⁹³ÁBTL -2.1. – VII/23-b (V-71080/2) 52.

⁹⁴ Kőszegi Krónika 1938-1952. Székely László apátplébános feljegyzései. Szerk. Hoósne Péterffy Alexandra et.al. Gencsapáti. 2015.426.

⁹⁵ÁBTL -2.1. – VII/23-b (V-71080/2) 22.

12. kép Gyömörey Antalné Almásy Georgina (A kép vélhetőleg Mezőkeresztesen készült.)

Zita már Störck Pálné néven ezt írja családjáról 1960 márciusában Demeter Istvánnak: „11 és 6 éves kislányom van és 8 éves fiam. 12 éve vagyok férjnél... Én most itt élek Grazban, mely nagyobb, de hasonlít Egerhez, régi vár, barock [barokk] paloták. Az uram prokurista egy bankban, a gyerekek hálstennek jól tanulnak s azon kívül is okosak. Nevetne, ha látná a lányomat igen hasonlít (rá) ugyanolyan fárasztó, mint én voltam. Sokszor elgondolom hogyan lehetne megváltani a ráváró sok-sok csalódástól.”⁹⁶ „Nincs olyan hét, hogy ne járnék a múltban, megyek az ismert utakon. Szeretnék sok mindent írni, de olyan nehéz ez annyi év után, s nehezen írok már magyarul.” – fogalmazza meg gondolatait Zita levelében. Hogy kapott-e választ annyi év után a levelére Demeter Istvántól, levél hiányában nem tudom.

12. kép Gyömörey Zita (A kép készítésének helye és ideje ismeretlen.)

⁹⁶ D.I.H.2.403. Gy. Zita levele Demeter Istvánnak 1960-ból.

Sántha István és Kara Somfai Dávidnak könyvének köszönhetően kicsit megismerhetjük a hetvenes éveiben járó Zita néni meglátásait és gondolatit. Konzervatív gondolkodásúnak tartotta magát és a szerzők így fogalmazzak: „...alapvetően pozitív személyiség volt, de kritikusan is tudta látni a világot.”⁹⁷ Zita néni elmondta, hogy inkább Gyömöreynek tartotta magát, mint Almásynak. Az „Almásy-karakternek” nevezett tulajdonság nem jellemezte őt, azaz nem alázta meg azt, akiket nem kedvelt.⁹⁸ Zita néni nagyon kritikusan fogalmaz néhány családtagjával- főleg Almásyakkal - szemben és ez a tulajdonsága már fiatalkorában írt leveleiben is megmutatkozik. Az 1940-es években így ír nagybátyjáról, Almásy Lászlóról: „... *Laci különben furcsa ember. Pilóta, német repülőgépszázados, a Rommel szárnysegéde volt oázis kutató, remekül beszél arabul, elegáns, rettentően hazug, végtelen jószívű és hihetetlen kegyetlen és ocsmány tud lenni. Egyik percben odaadná mindenét még az életét is egy alig ismert valakiért, második percben a leghűbb és legkedvesebb barátját képes elhagyni... Önfeláldozó és gyűlölködő és absolut megbízhatatlan.*”⁹⁹

13. kép Gyömörey Zita és Lőrinc

Testvérét, Lőrincet mindig féltette és aggódott, hogy milyen emberré válik majd. Zita kritikus volt velük szemben (magával szemben is) de nagyon fontos volt számára a család. Az Almásy-Gyömörey család utolsó magyarul beszélő leszármazottjaként Frau Zita Barbara

⁹⁷ Sántha I.: Fényképek és levelek Ázsia szívéből. i. m. 105.

⁹⁸ Sántha I.: Fényképek és levelek Ázsia szívéből. i. m. 126.

⁹⁹ D.I.H.2.403. Gy. Zita levele Demeter Istvánnak.

Mathilde Helene Adalbert Huberta Maria Störck 91 éves korában 2014. november 13-án hunyt el Bécsben.¹⁰⁰

¹⁰⁰ [Zita Barbara Mathilde Storck \(1923-2014\) - Find a Grave Memorial](#) (Letöltés dátuma: 2024.03.30.)

ÖSSZEFOGLALÁS

Kutatásom során Gyömörey Zita fiatalkorát tártam fel a rendelkezésemre álló források alapján. Demeter István katolikus plébános hagyatékában 137 levél található a Gyömörey családtól, mely többségében Zitától származik. Demeter István Mezőkeresztesen ismerkedett össze a családdal, akik az Anschluss következményei elől menekültek Magyarországra borostyánkői otthonukból 1938-ban. A levelek feldolgozása közben egyre több információ került felszínre Zitáról és családjáról. Kutatásomat dolgozatomban elején feltett kérdéseim megválaszolásával szeretném összefoglalni.

Zita felmenői és rokonai nagyrészt arisztokraták és szakmájukban elismert emberek voltak. Anyai nagyapja Almásy György Ázsia-kutató, nagybátyja Almásy László Afrika-kutató, a Gyömörey családhoz pedig magasrangú katonatisztek tartoztak. A rokonai szálak nagyon szerte ágazóak az Almásyak révén pl. Prónay Pál nevét említhetjük meg, a Gyömörey család pedig a Munkácsy családdal állt távoli kapcsolatban. Ezek a kapcsolatok meghatározóak voltak Zita életében, hiszen nagyapja hatására kezdett el érdeklődni a keleti nyelvek iránt és édesanyja révén alakulhatott ki benne az irodalom iránti kíváncsiság. A szülei véleménye, a világról alkotott képük mind-mind hatással voltak a fiatal lányra. Zita ismeretségi körében voltak olyanok, akiket a rokonai révén ismert meg például Németh Gyula, Györffy György, Jaczkó Pál, Freyberger Jenő, Kiss János, Bajcsy-Zsilinszky Endre és voltak olyanok, akikkel bizonyos életszakaszában ismerkedett meg, mint például Demeter István, Király Béla stb. Demeter Istvánnal kivételes kapcsolata volt. Szoros kötelék alakult ki a pap és a család között. A hamar árvasága jutott Demeter István családtagnak érezte magát a Gyömöreyek körében. Zita bizalmas hangvételű levelei bizonyítják, hogy bátyjaként szerette a papot.

Zita életét már gyermekkorában meghatározták az adott politikai változások. A második világháború pedig újabb kihívás elé állította az arisztokrata, legitimista családot. Zitát és családját 1944 végén a komáromi Csillagerődbe zárták a nyilasok angol szimpatizáns és néppellenes magatartás vádjával. Hogy Zitának köze volt a magyar ellenállási mozgalom valamely formájához, az erősen valószínűsíthető, hiszen Demeter István igazolására íródott levelében is utal rá, illetve olyan kapcsolatokkal rendelkezett, akik kötődtek az ellenálláshoz. Bár 1951-ben egy vallomásban angol ügynöknek is nevezték, nem bizonyítható, hogy levelek külföldre való juttatásán kívül bármilyen kémtevékenységben vett volna részt. A hatóságoknak is a levelek kijuttatása tűnt fel és ezért 1946-ban

letartóztatták, de hat hét után elengedték. A gyorsan változó politikai helyzet határozta meg, hogy család éppen hol telepszik le. Még az Anschluss előtt főként Graz és Borostyánkő volt a meghatározó hely az életükben, addig 1938 után minél távolabb igyekeztek menni a nyugati határtól. 1944-ben pedig újra a határhoz közeledtek és Kőszeg volt az a biztos hely, ahonnan gyorsan átjutottak a határon vissza Borostyánkőre. Többek között járatosak voltak Budapesten, Mezőkövesden, Miskolcon és Szombathelyen is. Zita életében vannak olyan időszakok, melyekre kutatásom során egyáltalán nem találtam használható forrást és vannak csak részben feltárt évek. Ilyen az 1946-48 közötti időintervallum, amikor Zita elhagyja Magyarországot. Ebben az időszakban Zita sokszor foglalkozik a házasság gondolatával. Úgy gondolom, hogy a férjhez menetel kiút volt számára, mind abból, amit addig átélt Magyarországon és minden másból, ami várhatott volna itt rá. 1948-ban végleg elhagyta az országot, Ausztriában ment férjhez és három gyermeke született. Grazban és Bécsben élt, férje és testvére révén sokat utazott külföldre. Kevés forrás áll rendelkezésemre, hogy Zita személyiségének változásait nyomon tudjam követni, de a levelekből egyértelműen kiderül, hogy rövid idő alatt mennyit változott. Az írása és a témák, amikről ír már azt sugallják, hogy a háború éveiben gyorsan fel kellett, hogy nőjön. Legalább négy nyelven tudott, okos volt és intelligens. Úgy gondolom, hogy azért is szerencsés, hogy Demeterrel Istvánnak szóló leveleit olvashatom, mert ezek őszinték. Egy papnak és egy bizalmas barátanak szándékosan nem ír valótlan, így olyan írásait is olvashattam melyben a legbensőbb érzéseit és gondolatit osztja meg az atyával. Gyömörey Zita hosszú tartalmas életet élt, 2014-ben hunyt el és Bécsben helyezték örök nyugalomra.

Kutatásom célja az volt, hogy a lehető legtöbb forrást felkutassam Zita életével kapcsolatban és az ő történetén keresztül vizsgáljam meg a második világháború idején zajló eseményeket. Annak ellenére, hogy munkám során igen sokat haladtam előre a kutatásomat nem tartom befejezettnek. Újabb kérdések merültek fel bennem és vannak még ki nem bogozott szálak a magyarországi éveivel kapcsolatban is, melyekre még keresem a választ.

IRODALOMJEGYZÉK

Bartha Ákos: Az ellenállás ára. In: Út(elágazások). Magyarország 1944-1945. Szerk. Virányi Péter. Bp. 2022.

Czeglédy Imre: Munkácsy ősei és rokonsága. Békéscsaba.2007

Éveim. Demeter István önéletírása. Szerk: Barna Gábor. Római Katolikus Egyházi Gyűjtemény, Sárospatak. 2014.

Éveim. Demeter István önéletírása 2.rész. A tábori lelkész hadinaplója 1942-1943. Szerk: Barna Gábor, Kelecseny Mónika, Szabó Irén. Római Katolikus Egyházi Gyűjtemény, Sárospatak. 2016.

Fábián Miklós: Magyar legitimista mozgalom a Horthy-korszak idején. Scientia Denique VIII/1. (2018)

Kempelen Béla: Magyar nemes családok. I. Bp. 1911.

Kőszegi Krónika 1938-1952. Székely László apátplébános feljegyzései. Szerk. Hoósne Péterffy Alexandra et al. Gencsapáti. 2015

Ladányi Andor: A felsőoktatás irányításának történeti átalakulása. In: A felsőoktatás fejlesztését szolgáló kutatások. Szerk. Végvári Imre. Bp. 1991

Nagy Iván: Magyarország családi címerekkel és nemzékrendi táblákkal.I. Pest. 1868.

Sántha István, Somfai-Kara Dávid: Levelek és fényképek Ázsia szívéből. Lakitelek. 2021

Levéltári források

ÁBTL 2.1. – VII/23 (V-71080)

ÁBTL 2.1. – VII/23-a (V-71080/1)

ÁBTL 2.1. – VII/23-b (V-71080/2)

ÁBTL 2.1. – VII/23-c (V-71080/3)

HU BFL - VII.151 - 1887 - 0557

D.I.H. 2.403. 1-137.(Demeter István hagyaték Sárospatak)

SOE Központi Egyetemi Levéltár 444. Hiller István könyvtárigazgatóhoz kapcsolódó iratok

ELTEL 2/b 341. 1943/44 I. G-H

ELTEL 2/b 349.1943/44 II. G-H

ELTEL 2/b 361. 1944/45 I. G-H

Évkönyvek

Pannonhalmi Szent-Benedek-rend soproni kath. főgymnáziumának értesítője az 1899-1900 iskolai évről. Közzé teszi Horváth Kristóf. Sopron. 1900

A szombathelyi Szent-Domonkosrendi nővérek róm. kat. polgári és elemi leányiskolájának értesítője az 1932-33 iskolai évről. Közzé teszi Dr. Ratnik Domonkos. Szombathely. 1933

A szombathelyi Szent-Domonkosrendi nővérek fentartása alatt álló róm. kat. polgári és elemi leányiskolájának értesítője az 1931-32 iskolai évről. Közzé teszi Dr. Ratnik Domonkos. Szombathely. 1932.

A Szent Szív Intézet Philippineum Róm. Kat. Leánygimnáziumának (Sacrécoeur) évkönyve 1938-1939. Közzé teszi M. Osztóics Irén. Bp. 1939.

A Pázmány Péter Tudományegyetem almanachja. Fennállásának 309., 310. és 311. tanévéről. Bp. 1947.

A Pázmány Péter Tudományegyetem almanachja. Fennállásának 309., 310. és 311. tanévéről. Bp. 1947.

A Budapesti Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem tanrendje az MCMXLII—MCMXLIII tanév első félévére. Bp. 1942.

Gazdacímtárak, törvénycikkek

Borsod vármegye. (Borsod, Gömör, Kishont k.e.e. vármegyék) In: Vármegyei szociográfiák V. Szerk. Csikvári Antal. Bp. 1939.

Magyarország földbirtokosai és bérlői 1899-1900. Közzé teszi Pátria irodalmi vállalat és nyomdai részvénytársaság. Bp. 1899.

Magyar Törvénytár. 1920. évi törvénycikkek. Bp. 1921. 145-146.

Magyar Törvénytár. 1940. évi törvénycikkek, Bp. 1941. 270-271.

Magyarország földbirtokosai és földbérlői. Közzé teszi Magyar Kir. központi Statisztikai Hivatal. Bp. 1925.

Magyarországi gazdacímtár. Szerk. Zsitvabeseőnyi Rubinek Gyula. Bp. 1912

Napilapok, folyóiratok

Sz.n.: A határ két oldalán. Kisalföld, 1981. május 16.

Sz.n.: Hírek. Magyar Élet, 1943. január 14.

Sz.n.: Kiváló eredménnyel végződött a Légoltalmi Liga oktatóképző tanfolyama. Magyar Jövő, 1942. május 16.

Internetes források

[Zita Barbara Mathilde Storck \(1923-2014\) - Find a Grave Memorial](#) (Letöltés dátuma: 2024.02.13.)

[Burgenland 2017 Kovacs Burgenland telepulesei 387_399_u.pdf \(mtak.hu\)](#) (Letöltés dátuma: 2024.03.08.)

[Demeter István \(1914-1977\) katolikus pap, képzőművész, költő \(bucsujaras.hu\)](#) (Letöltés dátuma: 2024.03.08.)

[Sacré Coeur zárdától a Dürer Kertig - Szent Szív Társaság \(szentszivtarsasag.hu\)](#) (Letöltés dátuma: 2024.03.11.)

[NÉMETH GYULA | A múlt magyar tudósai | Kézikönyvtár \(arcanum.com\)](#) (Letöltés dátuma: 2024.03.13.)

[M. kir. József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi egyetem - rektori tanácsulések, 1943-1944 | Könyvtár | Hungaricana](#) (Letöltés dátuma: 2024.03.13.)

[Igazolóbizottsági eljárás és B-listázás az Országos Széchényi Könyvtárban 1945-46-ban 2. rész* | Könyvtári Figyelő \(oszk.hu\)](#) (Letöltés dátuma: 2024.03.13.)

[Henry Arthur Frederick “Harry” Hohler \(1911-2001\) - Find a Grave Memorial \(www-findagrave-com.translate.goog\)](#) (Letöltés dátuma: 2024.03.15.)

[Géfin Gyula | Magyar életrajzi lexikon | Kézikönyvtár \(arcanum.com\)](#) (Letöltés dátuma: 2024.03.26)

[Zita Barbara Mathilde Storck \(1923-2014\) - Find a Grave Memorial](#) (Letöltés dátuma: 2024.03.30.)

KÉPI FORRÁSOK

1. kép [BAJZIK ZSOLT: ALMÁSY LÁSZLÓ, A MODERN KOR EMBERE \(niif.hu\)](#) (Letöltés dátuma: 2024. 03.02.)
2. kép Demeter István hagyaték – Demeter saját album
3. kép Demeter István hagyaték – Demeter saját album
4. kép Demeter István hagyaték – Demeter saját albuma
5. kép [Sacré Coeur zárdától a Dürer Kertig - Szent Szív Társaság \(szentszivtarsasag.hu\)](#) (Letöltés dátuma: 2024.03.11.)
6. kép A Szent Szív Intézet Philippineum Róm.Kat. Leánygimnáziumának (Sacrécœur) évkönyve 1940-1941. Közzé teszi M. Osztóics Irén. Bp. 1941. 59
7. kép Demeter István hagyaték – Demeter saját album
8. kép Demeter István hagyaték – Demeter saját album
9. kép Saját fénykép
10. kép Saját fénykép
11. kép Saját fénykép
12. kép Demeter István hagyaték – Demeter saját album
13. kép Demeter István hagyaték – Demeter saját album